

ЗВІТ ПРО ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ЗА 2017 РІК

Примітка: Якщо не зазначено інакше, посилання в цьому звіті не стосуються територій, контрольованих очолюваними Росією силами на Донбасі у східній Україні чи окупованого Росією Криму. Наприкінці цього звіту міститься розділ з переліком порушень прав людини в окупованому Росією Криму.

РЕЗЮМЕ

Україна – це республіка з парламентсько-президентською політичною системою, що складається з трьох гілок влади: однопалатної законодавчої (Верховної Ради), виконавчої на чолі з президентом, обраним у ході прямих виборів, і прем'єр-міністром, обраним законодавчою більшістю, та судової влади. У 2014 році в країні відбулися вибори на посаду президента і в законодавчий орган; на думку міжнародних і вітчизняних спостерігачів, в обох випадках вибори були вільними і справедливими.

Цивільна влада загалом забезпечувала ефективний контроль над силами безпеки на території, контрольованій урядом.

Серед найбільш значимих проблем у сфері прав людини спостерігалися незаконні вбивства й політично вмотивовані зникнення в контексті конфлікту на Донбасі; катування; важкі та загрозливі для життя умови перебування у в'язницях і центрах тимчасового перебування; свавільні арешти та утримання під вартою, а також відсутність незалежності судової влади. До ряду інших порушень належали поширена корупція в державному апараті, цензура, блокування веб-сайтів, нездатність влади притягти до відповідальності винних у жорстокості проти журналістів та активістів-антикорупціонерів і жорстокість до представників етнічних меншин та осіб ЛГБТІ.

Очолювані Росією сили на Донбасі вдавались до політично вмотивованих **зникнень, катувань** і незаконного утримання під вартою; обмеження свободи слова, зібрань і об'єднань; обмеження можливості перетину лінії розмежування на сході України та обмеження гуманітарної допомоги. Серед найбільш серйозних проблем у сфері прав людини в окупованому Росією Криму були політично вмотивовані зникнення, катування й обмеження свободи самовираження та об'єднань.

Загалом уряд не спромігся вжити належних заходів для переслідування в судовому порядку чи покарання більшості чиновників, які чинили зловживання, що призвело до створення атмосфери безкарності. Правозахисні групи та Організація Об'єднаних Націй відзначали значні недоліки в розслідуванні порушень прав людини, скоєних урядовими силами безпеки,

зокрема, заяв про тортури, насильницькі зникнення, незаконне утримання під вартою та інші порушення, скоєні, за повідомленнями, Службою безпеки України (СБУ). Винуватці розстрілів учасників Євромайдану в Києві у 2014 році так і не були притягнуті до відповідальності.

Розслідування заявлених порушень прав людини, пов'язаних з російською окупацією Криму та триваючою агресією на Донбасі, так і не були завершені через відсутність урядового контролю за тими територіями і відмову Росії та очолюваних Росією сепаратистів розслідувати заяви про порушення.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

Свавільне позбавлення життя та інші незаконні чи політично мотивовані вбивства

Було отримано принаймні одне повідомлення про те, що влада або її агенти скоювали свавільні чи незаконні вбивства. Наприклад, 6 грудня правозахисні групи повідомили про те, що смерть 25-річного Дмитра Листовничого в Луцькому слідчому ізоляторі могла бути спричинена побиттям поліцією. За чотири дні до того Листовничий був арештований, начебто за крадіжку пляшки віскі. Державна пенітенціарна служба заявила спершу, що Листовничий помер від «гострого гепатиту», а згодом стверджувала, що він наклав на себе руки, але родина Листовничого оприлюднила фотознімки його тіла, на якому були помітні значні пошкодження, що можуть вказувати на побиття. Після подання родиною скарги Генеральна прокуратура (ГПУ) відкрила розслідування вбивства, яке станом на кінець року тривало.

Находили повідомлення про вбивства, скоєні урядовими та очолюваними Росією силами, пов'язані з конфліктом у Луганській і Донецькій областях (дивитись Розділ 1.є.).

Повідомлялося про явно політично вмотивовані вбивства, скоєні неурядовими суб'єктами. 23 березня в центрі Києва був застрелений Денис Вороненков, колишній депутат російського парламенту, який отримав громадянство України після втечі з Російської Федерації у 2016 році. За твердженням ГПУ, Вороненков давав свідчення і «був одним з головних свідків російської агресії проти України і, зокрема, ролі колишнього президента України Януковича щодо введення до України російських військ». Станом на кінець року розслідування тривало, і влада не здійснила жодних арештів.

27 червня в Києві був підірваний у своєму автомобілі Максим Шаповал, офіцер високого рангу військової розвідки. Повідомлялося, що він розслідував військову агресію Росії у конфлікті на Донбасі на підтримку позову держави

проти Росії в Міжнародному суді ООН. Станом на кінець року військова прокуратура подовжувала розслідування.

30 жовтня в Київській області була застрелена Аміна Окуєва. Її чоловік Адам Осмаєв під час обстрілу був поранений, але вижив. Окуєва та Османов були добре знаними проукраїнськими добровольцями в 2014-2015 роках, а також колишніми чеченськими дисидентами, які переїхали до України. 1 червня Окуєва запобігла замаху на життя Османова в центрі Києва, відкривши вогонь у відповідь і поранивши нападника. Як повідомлялося, нападник представлявся французьким репортером і за кілька годин до замаху попросив Осмаєва про інтерв'ю. Київська обласна прокуратура визначила вбивство Окуєвої та замах на її чоловіка як замовні вбивства.

У березні 2016 року в Одесі зник Юрій Грабовський, адвокат затриманого російського спецпризначенця Олександра Александрова. Згодом його тіло було знайдене в неглибокій могилі при дорозі. Військова прокуратура арештувала двох підозрюваних; суд над ними розпочався в грудні 2016 р. У січні суддя виніс постанову про те, що подальші слухання проходять у закритому режимі. Станом на кінець року судовий розгляд тривав.

Протягом року влада нікого не арештувала у зв'язку з убивством у 2016 році відомого журналіста Павла Шеремета. Групи з захисту прав людини і свободи преси висловлювали занепокоєння відсутністю просування державного розслідування, припускаючи що причиною є навмисне створення перешкод на високому рівні або некомпетентність слідчих органів. Незалежне журналістське розслідування цього вбивства, оприлюднене в травні, виявило важливі докази, очевидно не помічені слідчими. 15 травня Президент Порошенко висловив невдоволення перебігом розслідування.

Правозахисні організації та засоби масової інформації повідомляли про випадки смерті у в'язницях або місцях попереднього ув'язнення внаслідок катувань або недбалості з боку поліції чи тюремних службовців (дивитись Розділ 1.в. Умови у в'язницях та слідчих ізоляторах).

Правоохоронні структури продовжували розслідування вбивств та інших злочинів, скоєних під час протестів Євромайдану в Києві у 2013-2014 роках. Правозахисні групи висловлювали критику через малу кількість обвинувальних вироків, незважаючи на безліч доказів. Правозахисні групи також критикували прокурорів за те, що ті зосередили увагу на дрібних чиновниках, вживаючи недостатньо заходів для розслідування дій державних посадовців високого рангу, щодо причетності яких існує підозра. За інформацією Генеральної прокуратури, станом на кінець липня під судом перебували п'ять осіб, 21 особа переховувалась і була оголошена в розшук,

включаючи 15 підозрюваних, які отримали російське громадянство і перебували на території Росії, та трьох, які отримали політичний притулок в Російській Федерації.

18 вересня суд міста Чорноморська Одеської області звільнив 19 підсудних у справі пожежі в Будинку профспілок у 2014 році через нестачу доказів. Двох підсудних було повторно арештовано у залі суду і згодом звинувачено в посяганні на територіальну цілісність держави. Ця справа бере початок з жорстоких сутичок між прибічниками Євромайдану та противниками цілісності України, які відбулися в центрі Одеси в 2014 році і в ході яких загинули 48 осіб, шестеро прибічників цілісності і 48 проросійських демонстрантів. Прибічники автономії загинули в пожежі у Будинку профспілок; влада значною мірою виявилась нездатною розслідувати ці смерті, зосередившись на нібито злочинах, скоєних особами, що домагалися більшої автономії.

б. Зникнення

Находили численні повідомлення про політично вмотивовані зникнення, пов'язані з конфліктом між урядовими та очолюваними Росією силами на Донбасі, а також скоєні російською окупаційною владою в Криму (дивитись розділ 1.є. і розділ, присвячений Криму).

в. Каткування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поведження чи покарання

Незважаючи на те, що Конституцією і законодавством заборонені катування та інші жорстокі покарання, надходили повідомлення про застосування правоохоронними органами таких зловживань. Попри те, що суд не може законно використовувати зізнання та заяви, зроблені на адресу поліції під тиском особами, що утримуються під вартою, як докази в судовому розгляді, надходили повідомлення про те, що поліція та співробітники інших правоохоронних органів виявляли жорстокість та іноді катували осіб, що перебували під вартою, для отримання зізнань.

На Донбасі повідомлялося про те, що урядові та проурядові сили, задіяні у воєнних операціях, іноді чинили акти жорстокості, включаючи катування. Надходили повідомлення про те, що очолювані Росією сили в самопроголошених Донецькій і Луганській «народних республіках» систематично чинили численні жорстокі дії, включно з застосуванням тортур, для збереження контролю або отримання особистої фінансової вигоди. За інформацією міжнародних організацій та неурядових організацій (НУО), випадки жорстокого поведження включали в себе побиття, примусову працю,

психологічні та фізичні тортури, публічне приниження та сексуальне насильство (дивитись розділ 1.є.).

Поширеною проблемою залишалось жорстоке ставлення поліції та тюремної адміністрації до ув'язнених та затриманих. Комітет Ради Європи з запобігання тортурам (КЗТ) висловив занепокоєння великою кількістю повідомлень про брутальне поводження з боку працівників поліції. У більшості випадків поліція нібито вдавалась до брутальності при спробах домогтися свідчень. Наприклад, в Тербовлі Тернопільської області поліція затримала 24-річного Ігоря Козоріза за підозрою в пограбування та хуліганстві; його доправили в поліцейський відділок, де били, піддавали ударам електричного струму й згвалтували. Станом на кінець року розслідування справи місцевою прокуратурою тривало.

Продовжували надходити повідомлення про застосування владою тортур до осіб, затриманих з міркувань національної безпеки. За даними Моніторингової місії з прав людини (ММПЛУ) Управління Верховного комісара ООН з прав людини та правозахисних груп, більшість з цих порушень пов'язані з СБУ. ММПЛУ зауважила, що більшість пов'язаних із цим випадків трапились у попередні роки, але задокументовані були лише протягом цього року. За даними, наведеними в звіті підкомітету ООН з запобігання тортурам (ПЗТ), оприлюдненого в травні, що ґрунтувався на двох візитах до України в 2016 році, ПЗТ «отримав численні й серйозні заяви про дії, які, будучи доведеними, могли б бути кваліфіковані як тортури й жорстоке поводження. Особи, опитані підкомітетом у різних частинах країни, розповідали про побиття, нанесення ударів електрострумом, інсценування страти, удушення, акти залякування й погрози сексуальним насильством щодо них та членів їхніх родин. У світлі всієї виконаної роботи та досвіду, отриманого під час візиту, підкомітет приходить до висновку, що ці заяви, ймовірно, є правдивими. Багато зі згаданих вище дій, як повідомляється, мали місце в той час, коли особи, про яких ідеться, перебували під контролем СБУ або під час періодів неофіційного утримання під вартою».

За даними Human Rights Watch, 15 серпня працівники СБУ в Дніпропетровській області силою витягли з автомобіля 29-річну Дар'ю Мастікашеву, кинули на землю, побили, зав'язали їй очі і відвезли до підвалу, де її допитували й катували всю ніч, у тому числі з застосуванням удушення, щоб примусити її зізнатись на відеокамеру в співробітництві з російськими службами безпеки. Вона погодилась на відеозапис зізнання тільки після того, як офіцер СБУ пригрозив завдати шкоди її родині. Станом на кінець року Мастікашева очікувала суду за звинуваченнями в державній зраді та зберіганні зброї.

Надходили повідомлення про випадки сексуального насильства в контексті конфлікту на сході України (дивитись розділ 1.е.).

Продовжували надходити повідомлення про дідівщину в збройних силах. ГПУ заявила, що порушила 117 кримінальних справ з розслідування заяв про дідівщину у військових частинах, в результаті чого обвинувальні вирoki отримали 54 службовці.

Умови у в'язницях та слідчих ізоляторах

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах залишалися поганими, не відповідали міжнародним стандартам, а іноді становили серйозну загрозу життю і здоров'ю ув'язнених. Залишались невирішеними проблеми фізичного насильства, поганих санітарних умов, відсутності належної медичної допомоги та харчування, відсутності належного освітлення.

Фізичні умови: Загалом влада утримувала дорослих і неповнолітніх у різних установах, хоча надходили і повідомлення про те, що в деяких установах досудового утримання неповнолітніх не відділяли від дорослих.

Станом на 1 вересня Міністерство внутрішніх справ зареєструвало вісім випадків смерті в слідчих ізоляторах – шість внаслідок захворювань, на які затримані страждали і раніше, і два самогубства. Станом на 1 жовтня Міністерство юстиції повідомило про 476 випадки смерті ув'язнених, з яких 42 були самогубствами. 28 вересня один із ув'язнених Чернігівського слідчого ізолятора, перебуваючи під вартою, був убитий іншим ув'язненим, і це вбивство, як повідомлялося, було пов'язане з недбалістю і недостатнім наглядом з боку персоналу установи. Місцева прокуратура порушила кримінальну справу і звинуватила низку працівників правоохоронних органів у недбалості при виконанні службових обов'язків. Станом на кінець року справа продовжувалась.

Умови в поліцейських місцях тимчасового утримання та слідчих ізоляторах були жорсткішими, ніж у в'язницях загального та посиленого режиму. Незважаючи на зменшення кількості ув'язнених, проблема перенаселеності в установах досудового утримання залишалася нерозв'язаною. В ізоляторах тимчасового утримання часто бракувало належних санітарних умов та медичних пунктів.

Залишалася проблема фізичного насильства з боку наглядачів. Наприклад, після того, як ув'язнені слідчого ізолятора в Одесі 17 серпня вбили співробітницю СІЗО, персонал установи побив ув'язнених. ГПУ порушила п'ять кримінальних справ з розслідування цього інциденту.

Находили повідомлення і про насильство ув'язнених по відношенню один до одного. Наприклад, 28 серпня результатом невтручання персоналу в бійку між затриманими у Чернігівському слідчому ізоляторі стала загибель одного з ув'язнених. Розслідування місцевою прокуратурою цього інциденту тривало станом на кінець року.

Під час відвідування місць позбавлення волі, підпорядкованих українським органам влади, ММПЛУ виявила систематичні проблеми з наданням медичної допомоги. Бюрократичні і фінансові перепони перешкоджали своєчасному переведенню ув'язнених до міських лікарень, що призводило до їх тривалого страждання і запізнілого діагностування та лікування. В одному з випадків 27 березня двоє ув'язнених померли в міжрайонній лікарні для засуджених при Львівському слідчому ізоляторі через недостатню медичну допомогу.

Українська Гельсінська спілка з прав людини стверджує, що через погані умови у в'язницях довічне покарання перетворюється на повільну страту в'язнів. У звіті про свій візит до України в листопаді 2016 року КЗТ висловив стурбованість практикою, застосовуваною до в'язнів з довічним терміном покарання, наприклад, регулярне застосування наручників, інші надмірні та принизливі заходи безпеки, відсутність організованої цілеспрямованої діяльності, ізоляція від решти ув'язнених і постійний нагляд у камерах.

За даними моніторів Національного превентивного механізму, в'язниці часто є старими, перебувають у поганому стані, мають недостатні умови та послуги. У камерах обмежений доступ до денного світла і недостатнє опалення чи вентиляція. Наприклад, один вибраний навмання показник температури в карантинному пункті Казанківської виправної колонії №93 становив 57 градусів за Фаренгейтом (13,88 градуси за Цельсієм). В установі не було виділеного місця для приймання їжі, ув'язненим доводилось їсти в камерах, сидячи на стільцях. Періодично траплялися перебої з постачанням електроенергії та води, ув'язнені скаржились на погані санітарно-гігієнічні умови. І в слідчих ізоляторах, і у в'язницях камери кишіли комахами та щурами.

За інформацією Асоціації незалежних моніторів та Секретаріату Уповноваженого з прав людини, влада не була спроможною забезпечити належний захист життя й людських прав ув'язнених на територіях, розташованих близько до зони проведення операції проти очолюваних Росією сил на сході України і не змогла своєчасно евакуювати персонал і в'язнів.

Станом на лютий на неконтрольованих урядом територіях перебувало близько 9 500 ув'язнених. 14 вересня під егідою Секретаріату Уповноваженого 19 в'язнів, що перебували в тюрмах на територіях, захоплених очолюваними

Росією силами, були переведені до пенітенціарних установ на контрольованих урядом територіях. З 2015 року до пенітенціарних установ на контрольованих урядом територіях усього було переведено 178 ув'язнених.

Умови в тюремних установах і місцях нелегального позбавлення волі на територіях, утримуваних очолюваними Росією силами, залишалися поганими. За інформацією коаліції Справедливість заради миру, в Донецькій і Луганській областях існувала широка мережа нелегальних місць утримання під вартою, розташованих у підвалах, каналізаційних колодязях, гаражах і на промислових підприємствах. У більшості випадків ці місця утримання не були придатними навіть для короткострокового утримання. Повідомлялося про нестачу їжі, води, тепла, санітарних умов та належної медичної допомоги.

До конфлікту на частині Луганської області, яка зараз перебуває під контролем очолюваних Росією сил, перебувало понад 5000 в'язнів. За повідомленнями в пресі, в яких наводилась інформація від Східної правозахисної групи, умови в тюрмах на цій території значно погіршилися. Група повідомляла про систематичні випадки знущання, такі як тортури, позбавлення їжі, відмова в медичній допомозі та утримання в одиночній камері, а також широке використання ув'язнених як рабську силу при виробництві продукції, яка після реалізації приносила особистий дохід лідерам очолюваних Росією сил.

Адміністрація: За інформацією Секретаріату Уповноваженого з прав людини, влада загалом поважала права ув'язнених на здійснення релігійних обрядів. В'язням було дозволено приймати відвідувачів.

Незважаючи на те, що в'язні та арештовані особи можуть подавати Уповноваженому з прав людини скарги на умови в місцях несвободи, правозахисні організації зауважували, що тюремні службовці продовжували піддавати цензурі скарги або перешкоджати їх поданню, карали та проявляли жорстокість до в'язнів, які їх подавали. Правозахисні групи повідомляли про те, що правові норми не завжди гарантують конфіденційність скарг. За інформацією представників Національного превентивного механізму, які здійснювали моніторингові візити в місця позбавлення волі, органи влади не завжди належним чином розслідували скарги.

Загалом службовці дозволяли в'язням, за винятком тих, хто перебували в карцерах, приймати відвідувачів. Правозахисні групи, що займаються правами ув'язнених, відзначали, що деяким сім'ям доводилося давати хабарі, щоб отримати дозвіл на відвідування у в'язниці, на яке вони мають право за законом.

Незалежний моніторинг: Влада загалом дозволяла міжнародним та українським правозахисним групам здійснювати незалежний моніторинг в'язниць і слідчих ізоляторів. 19 червня ПЗТ оприлюднив звіт про свій візит до країни в листопаді 2016 року. Протягом 10-місячного періоду року Секретаріат Уповноваженого з прав людини разом з іншими представниками громадянського суспільства здійснили 16 моніторингових візитів до пенітенціарних установ.

г. Свавільний арешт або затримання

Конституція і законодавство забороняють свавільний арешт і затримання, гарантують право будь-якої особи оскаржити в суді правомірність його/її арешту чи затримання, але влада не завжди дотримувалася цих вимог.

ММПЛУ, Amnesty International, Human Rights Watch та інші міжнародні групи повідомляли про численні випадки свавільного затримання на територіях, контрольованих очолюваними Росією силами (дивитись розділ 1.є.).

Роль поліції та органів державної безпеки

Міністерство внутрішніх справ відповідає за підтримання внутрішньої безпеки та порядку. Міністерство контролює поліцію та працівників інших правоохоронних органів. СБУ відповідає за державну безпеку, невійськову розвідку та контррозвідку. Міністерство внутрішніх справ підпорядковане Кабінетові Міністрів, а СБУ – безпосередньо президентові. Державна фіскальна служба здійснює повноваження щодо дотримання законодавства через податкову поліцію і підпорядкована Кабінету Міністрів. Державна міграційна служба, підпорядкована Міністерству внутрішніх справ, втілює в життя державну політику у сфері безпеки кордонів, міграції, громадянства, реєстрації біженців та інших мігрантів.

Загалом органи цивільної влади тримали під контролем органи правопорядку, але рідко вживали заходів для покарання за зловживання владою з боку сил безпеки.

Значною проблемою залишалася безкарність за зловживання владою з боку органів правопорядку, яку часто у своїх звітах висвітлювала ММПЛУ та інші правозахисні групи. ММПЛУ відзначала небажання влади розслідувати заяви про катування, особливо якщо жертви були затримані на підставах, пов'язаних з безпекою чи якщо їх вважали прихильниками сепаратистів.

Хоча влада іноді висувала звинувачення проти працівників служб безпеки, часто ці справи так і залишалися на етапі розслідування і не потрапляли до суду, причому влада дозволяла підозрюваним порушникам продовжувати

працювати. Крім того, правозахисні групи критикували відсутність прогресу в розслідуванні заявлених злочинів на територіях, відібраних Україною в очолюваних Росією сил, через що ці злочини залишалися безкарними. Зокрема, як виглядає, застопорилося розслідування заявлених злочинів, скоєних у 2014 році очолюваними Росією силами у Слов'янську та Краматорську. На думку правозахисних груп, багато працівників місцевих органів правопорядку в обох містах співпрацювали з очолюваними Росією силами, коли ті контролювали згадані міста.

Згідно закону, народні депутати мають повноваження провадити розслідування та громадські слухання щодо проблем правопорядку. Уповноважений Верховної Ради за прав людини також може ініціювати розслідування випадків зловживання владою з боку правоохоронних органів.

Міністерство внутрішніх справ зазначало, що надає працівникам сил безпеки обов'язковий 80-годинний курс навчання з прав людини, де особлива увага приділяється принципам Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Навчальні заклади правоохоронних органів також мають у своїй програмі курси з прав людини, верховенства права, конституційних прав, терпимості та недискримінації, запобігання домашньому насильству, свободи від жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, покарань.

Правоохоронні органи загалом запобігали випадкам громадського насильства або реагували на них. Однак іноді вони застосовували надмірну силу для розгону протестів або, в деяких випадках, не захищали жертв від переслідувань чи проявів насильства. Так 9 травня під час ходи на відзначення Дня Перемоги між активістами й представниками Соціалістичної партії та Опозиційного блоку в Дніпрі зав'язалася суперечка навколо використання політичних символів радянської ери (прапорів). У результаті цих сутичок постраждали восьмеро учасників події та шестеро співробітників поліції. Керівник управління поліції Дніпропетровської області та його заступники були звільнені за нездатність забезпечити мирне проведення маршу. Міністр внутрішніх справ ініціював офіційне розслідування сутичок.

Процедури арешту і поводження з затриманими

За законом, влада має право затримувати підозрюваного на три доби без ордеру на арешт, після чого суддею повинен бути виданий ордер на продовження утримання. Однак у деяких випадках влада утримувала людей без відповідного рішення суду довше, ніж три дні.

Сторона обвинувачення повинна доправити затриманих до суду протягом 72

годин, а досудове затримання повинно тривати не більше шести місяців у випадку незначних злочинів і не більше 12 місяців для серйозних злочинів. Після затримання громадяни мають право проконсультуватися з адвокатом. Згідно закону, підозрювані у терористичній діяльності можуть бути затримані до 30 діб без пред'явлення звинувачення чи рішення суду. За законом, громадяни мають право бути поінформованими про звинувачення, висунуті проти них. Правоохоронці повинні відразу поінформувати затриманих про їхні права і негайно повідомити членів родини про арешт. Часто поліція не дотримувалась цих процедур. Іноді поліція не вела записів або не реєструвала затриманих підозрюваних, а суди часто подовжували термін утримання, щоб дати поліції більше часу для отримання зізнань. Влада утримувала підозрюваних під домашнім арештом, іноді без права на зв'язок із зовнішнім світом, в деяких випадках протягом кількох тижнів.

За законом, держава повинна надати адвокатів підсудним, які не мають коштів на покриття витрат, пов'язаних із захистом їхніх інтересів у суді. Проте не завжди ця вимога виконувалась через брак адвокатів або через те, що адвокати, посилаючись на низьку компенсацію від держави, відмовлялись захищати малозабезпечених клієнтів. За даними Міністерства юстиції, з часу запровадження в 2014 році безкоштовної юридичної допомоги її отримали понад 400000 осіб. Станом на 1 вересня по всіх територіях країни, контрольованих урядом, існувало 550 пунктів надання безоплатної юридичної допомоги.

Законом передбачена можливість звільнення під заставу, але численні підсудні не змогли сплатити призначену суму. Іноді суди накладали обмеження в пересуванні як альтернативу досудового утримання під вартою. За законом необхідно мати рішення суду, аби накласти обмеження на пересування особи, що очікує судового розгляду. Органи прокуратури повинні довести, що пропонувані ними запобіжні заходи є мінімальними здатними забезпечити присутність підозрюваних на судових слуханнях і не заважатимуть провадженню кримінального судочинства.

Свавільний арешт: ММПЛУ повідомляла про стійку тенденцію до свавільного затримання органами влади, особливо на підконтрольних уряду територіях Донецької та Луганської областей. Наприклад, у своєму вересневому звіті ММПЛУ документально засвідчила арешти й затримання осіб начебто за здійснення господарської діяльності та сплату податків так званій «Донецькій народній республіці». У звіті згадувався арешт СБУ чотирьох підприємців, яких звинуватили в тероризмі за ведення господарської діяльності на території, контрольованій озброєними угрупованнями. Станом на 15 серпня всі четверо залишались в СІЗО Маріуполя.

Здатність затриманого оскаржити законність затримання в суді: За законом,

громадяни мають право оскаржити арешт у суді або шляхом звернення до прокурора для отримання негайного звільнення у випадках незаконного затримання.

д. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Попри те, що конституція гарантує незалежність судової системи, суди й надалі були неефективними і залишалися об'єктом політичного тиску та корупції. Рівень довіри до судової системи залишався низьким.

Незважаючи на зусилля, спрямовані на реформування судової системи і ГПУ, корупція серед суддів та прокурорів залишалась дуже поширеною. Групи громадянського суспільства продовжували скаржитись на недостатньо чіткий розподіл повноважень між виконавчою та судовою гілками влади. Деякі судді заявляли про тиск, який чинили на них високопоставлені політики, вимагаючи винесення рішень на свою користь, незважаючи на обставини справ.

Повідомляли, що деякі судді та прокурори брали хабарі за винесення судових рішень. На право на справедливий суд впливали й інші чинники, такі як довготривалі судові розгляди, особливо в адміністративних судах; недостатнє фінансування і відсутність у судів можливості забезпечити виконання своїх постанов.

Находили повідомлення про залякування й напади на адвокатів, що представляли підсудних, котрих вважали «проросійськими» або «просепаратистами». Так ГПУ порушила кримінальну справу проти Олега Веремієнка, адвоката, який представляв полковника української армії Івана Без'язикова, звинуваченого в державній зраді та створенні терористичної організації. В лютому місцевий прокурор звинуватив Веремієнка у супротиві діям працівника правоохоронних органів і намагання вплинути на нього. Під час розслідування правоохоронці обшукали офіс Веремієнка без належного судового ордеру і вилучили два комп'ютери.

Процедури судового розгляду

У більшості справ рішення приймаються суддею одноосібно, хоча у слуханнях щодо звинувачень, які передбачають максимальне покарання у вигляді довічного ув'язнення, беруть участь двоє суддів і троє народних засідателів, які мають певну юридичну підготовку. Законом передбачена можливість перехресного допиту свідків обвинувачами й адвокатами захисту, а також погоджене визнання вини.

Закон виходить з припущення, що підсудні не винні і не можуть бути примушені до надання свідчень чи зізнань, хоча високий відсоток звинувачувальних присудів ставить під сумнів правову презумпцію

невинуватості. Підсудні мають право бути негайно й детально поінформовані, з поясненнями за необхідності, щодо висунутих проти них звинувачень; право на публічний розгляд справи без надмірних затримок; на присутність у суді під час розгляду своєї справи і на конфіденційне спілкування з адвокатом на власний вибір (або з адвокатом, наданим за державний кошт); на достатній час та умови для підготовки захисту. Закон також дозволяє підсудним мати очну ставку зі свідками, що виступають проти них, представляти свідків захисту та докази, і право на апеляцію.

Судовий розгляд є відкритим для громадськості, але деякі судді забороняли представникам засобів масової інформації спостерігати за перебігом справ. Хоча судовий розгляд повинен починатися не пізніше ніж через три тижні після висунення обвинувачень, обвинувачі рідко виконували цю вимогу закону. Правозахисні групи повідомляли, що час від часу офіційні особи стежили за зустрічами між адвокатами та їхніми клієнтами.

Політичні в'язні та затримані

Находили повідомлення про невелику кількість осіб, котрих деякі правозахисні групи вважали політичними в'язнями.

1 серпня СБУ затримала Василя Муравицького, журналіста й блогера з Житомира. На підставі висловлень, сприйнятих деким як проросійські, проти Муравицького було висунуто звинувачення в державній зраді, посяганні на територіальну цілісність, розпалюванні ненависті й підтримці терористичних організацій. За повідомленням СБУ, йому може загрожувати позбавлення волі терміном до 15 років. Деякі місцеві та міжнародні спілки журналістів закликали звільнити Муравицького, стверджуючи, що звинувачення політично вмотивовані.

1 червня суд вищої інстанції скасував рішення апеляційного суду від липня 2016 року про скасування винесеного в травні 2016 року обвинувального вироку Руслану Коцабі, блогерові з Івано-Франківська. Коцабу було засуджено до трьох з половиною років позбавлення волі за звинуваченнями в перешкоджанні діяльності збройних сил закликами ігнорувати призов до армії. Влада арештувала Коцабу в 2015 році, і правозахисні групи вважали його політичним в'язнем. Станом на кінець року Коцаба не перебував під вартою. За словами адвоката Коцаби, рішення від липня 2016 року було скасоване для того, щоб відкласти їхнє плановане звернення до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Цивільне судочинство та засоби правового захисту

Конституція і законодавство передбачають право громадян шукати в суді

відшкодування за будь-які рішення, дії чи бездіяльність з боку національних та місцевих посадових осіб, що порушують людські права громадян. Неефективна й корумпована судова система обмежувала користування правом на відшкодування. Громадяни також можуть подати колективне оскарження законодавчого акту, якщо вважають, що він може порушувати основні права і свободи. Громадяни можуть звертатися до омбудсмена з прав людини в будь-який час і до ЄСПЛ після вичерпання всіх засобів правового захисту в країні

е. Свавільне втручання у приватне і сімейне життя, порушення недоторканності житла чи таємниці листування

Конституція забороняє такі дії, але надходили повідомлення про те, що влада загалом на зважала на ці заборони.

За законом, СБУ не має права вести спостереження чи проводити обшуки без виданого судом ордеру. Однак на практиці правоохоронні органи іноді проводили обшуки без належного ордеру. В екстреній ситуації влада може віддати наказ про проведення обшуку без попереднього судового дозволу, але повинна звернутись до суду за схваленням одразу після початку розслідування. Громадяни мають право на вивчення будь-якого дос'є щодо них, яким володіє СБУ; вони мають право на відшкодування збитків, заподіяних у результаті розслідування. Через відсутність виконавчого законодавства влада загалом не поважала ці права, і багато хто з громадян не знав про свої права і не розумів, що влада втрутилася в їхнє приватне життя.

Надійшло кілька повідомлень про те, що влада мала доступ до приватних повідомлень і відстежувала переміщення приватних осіб без належного судового дозволу. Наприклад, 20 жовтня журналіст Олександр Черновалов подав скаргу в поліцію на те, що влада здійснювала незаконне стеження за ним. Поліція Дарницького району Києва розпочала розслідування, яке залишалось незавершеним.

є. Застосування надмірної сили у внутрішніх конфліктах

Російська влада контролювала рівень насильства у східній частині України, посилюючи конфлікт, коли це відповідало її політичним інтересам, і разом з тим значною мірою ігноруючи домовленості про припинення вогню від 2014 року та подальші намагання відновити припинення вогню, на яке погодилися всі сторони. Росія продовжувала озброювати, навчати, очолювати та воювати разом з деякими українцями, і очолювані Росією сили протягом усього конфлікту методично перешкоджали та погрожували міжнародним спостерігачам, які не мають доступу, необхідного для систематичного реєстрування порушень припинення вогню або проявів жорстокості з боку

очолованих Росією сил.

Міжнародні організації та НУО, в тому числі Amnesty International, Human Rights Watch і ММПЛУ, періодично публікували звіти, в яких задокументовано порушення, скоєні на Донбасі. Станом на 20 вересня Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) відрядила 1087 осіб на підтримку спеціальної моніторингової місії (СММ), яка щоденно подавала звіти про ситуацію та умови в більшості великих міст.

Станом на середину серпня, за повідомленнями ММПЛУ, в Україні внаслідок боїв загинуло щонайменше 10225 осіб, включаючи цивільних, бійців урядових збройних сил і членів збройних угруповань. До цієї кількості увійшли і 298 пасажирів та екіпаж літака рейсу МН-17 Малайзійських авіаліній, збитого в липні 2014 року над Донбасом. Крім того, від початку конфлікту понад три мільйони мешканців покинули території Донецької та Луганської областей, контрольовані очолюваними Росією силами. Станом на 31 жовтня Міністерством соціальної політики було зареєстровано 1,6 мільйона внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), станом на 30 серпня в інших країнах налічувалось близько одного мільйона українських біженців, включаючи приблизно 427000 у Російській Федерації.

ЗМІ та правозахисні групи продовжували повідомляти про поширені порушення прав людини на територіях, утримуваних очолюваними Росією силами. ММПЛУ спостерігала на цих територіях «колапс закону й порядку», а також «серйозні порушення прав людини», включаючи убивства й тортури.

Убивства: Надходили повідомлення про позасудові страти, здійснювані як українськими, так і очолюваними Росією силами. У своєму березневому звіті ММПЛУ повідомляла, що влада досягла певного прогресу в розслідуванні позасудових страт, зауваживши особливо, що «слідчі дії стали більш своєчасними; підозрювані встановлювались і арештовувались невдовзі після інцидентів. Проте викликає занепокоєння тим, що високопосадовці, які, можливо, замовляли або приховували злочини, не були притягнуті до судової відповідальності».

ММПЛУ повідомила, що 10 березня поблизу Красногорівки працівники правоохоронних органів знайшли тіло чоловіка, зниклого 3 березня в Авдіївці. У березні органи влади затримали офіцера СБУ, підозрюваного в скоєнні цього вбивства, але згодом відпустили його під заставу.

За інформацією ММПЛУ, юнак, який заробляв собі на прожиття, підносячи багаж людям, що перетинають лінію розмежування в Станиці Луганській, 27

квітня вирушив на роботу і більше не повернувся. На початку травня його родина побачила в одному з засобів масової інформації повідомлення про те, що його тіло було знайдене в Луганську, на території, контрольованій озброєними угрупованнями. У свідощті про смерть зазначено, що чоловік помер внаслідок травм голови, кінцівок та внутрішніх органів.

У своєму вересневому звіті ММПЛУ відзначала, що «розташування військових об'єктів на густонаселених територіях у ході військової окупації та використання цивільної нерухомості продовжували підвищувати загрозу життю цивільного населення по обидва боки лінії розмежування». 8 червня 15-річний мешканець села Кам'янка Донецької області був поранений у дворі власного будинку внаслідок артилерійського обстрілу очолюваними Росією збройними угрупованнями.

ММПЛУ також регулярно висловлювала стурбованість небезпекою для цивільного населення від наземних мін та інших вибухових пристроїв поблизу контрольно-пропускних пунктів (дивитись нижче).

Станом на 15 серпня загальнодоступна база даних Національної поліції України налічувала 1476 осіб, зниклих безвісти у зоні конфлікту від середини квітня 2014 року. Правозахисні групи критикували неефективність зусиль влади вести облік зниклих людей. Очолювані Росією сили не мали такої системи й ефективних засобів розслідування справ про зниклих безвісти. За даними правозахисних груп, в результаті боїв, головним чином, у 2014 році близько 1000 тіл військових та цивільних осіб на контрольованих державою кладовищах та в моргах залишаються невпізнаними.

Викрадення: Викрадення здійснювали урядові сили, очолювані Росією сили та кримінальні елементи. ММПЛУ відзначила тенденцію до свавільного утримання та тримання без права зв'язку з зовнішнім світом з боку урядових правоохоронних органів (головним чином СБУ) та з боку військових і воєнізованих формувань, у першу чергу колишніх добровольчих батальйонів, які тепер офіційно підпорядковані силовим структурам.

У своїх звітах ММПЛУ неодноразово висловлювала занепокоєння повідомленнями про насильницькі зникнення та «невизнане утримання», практиковані СБУ. Наприклад, у травні одну жінку в Маріуполі заманили на позицію батальйону Азов, зав'язали їй очі і вивезли в невідомому напрямку. Чоловіки її били й погрожували закопати, якщо вона не буде співробітничати. Після того правопорушники повідомили поліції, що зловили члена озброєного угруповання. Поліція допитала жінку без присутності адвоката, і та підписала документ, в якому її було звинувачено як члена озброєного угруповання. Наступного дня поліція зняла на відео її «зізнання» і привезли до будівлі СБУ

в Маріуполі, де вона повторила зізнання двом офіцерам. Один з них вийшов, а інший замкнув двері й наказав жінці роздягнутися для медичного огляду. Він без жодних пояснень фотографував її шрами й татуювання. Після цього співробітники СБУ відвезли її до її помешкання і утримували там протягом трьох днів. Потім вони доправили жінку до суду, де офіцер СБУ в коридорі двічі вдарив її в живіт. Військова прокуратура відкрила слідство у справі.

Правозахисні групи повідомляли, що очолювані Росією сили повсякденно викрадали людей з політичних мотивів, з помсти або заради викупу. ММПЛУ задокументувала випадки насильницького зникнення на територіях, контрольованих збройними угрупованнями, включаючи численні випадки утримання людей без зв'язку з зовнішнім світом більше місяця. Так 18 квітня «поліція» в «Луганській народній республіці» затримала чоловіка, якого того ж дня начебто відпустила, але додому він не повернувся. Наступного дня співробітники «міністерства державної безпеки» обшукали його будинок і вилучили деякі особисті речі. Вони утримували свою жертву без зв'язку з зовнішнім світом до 31 травня, і протягом цього часу його родині повідомили, що він був арештований «прикордонною службою». Потім його звинуватили в державній зраді, і станом на 15 серпня він залишався в ув'язненні.

У травні «військовий трибунал» «Донецької народної республіки» засудив Ігоря Козловського, історика-релігієзнавця і президента Центру релігієзнавчих досліджень та міжнародних духовних відносин, до двох років і восьми місяців позбавлення волі. У 2016 році він був викрадений, як повідомлялося, з помсти за свої проукраїнські публікації в соціальних мережах.

На початку червня очолювані Росією сили викрали донецького журналіста Станіслава Асєєва (псевдонім Васін) і звинуватили в шпигунстві. Таке звинувачення передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на термін від 12 до 14 років (дивитись розділ 2.а.).

Фізичне насильство, покарання і катування: За повідомленнями, і урядові, і очолювані Росією сили застосовували насильство і катування до цивільних осіб і військових у місцях тримання під вартою. Серед тортур, про які повідомлялося, - побиття, фізичні й психологічні тортури, імітація страти, сексуальне насильство, позбавлення їжі та води, відмова в медичній допомозі та примусова праця.

На контрольований урядом території ММПЛУ зафіксувала кілька випадків застосування методів допиту, які можна прирівнювати до катувань, включаючи імітацію страти та ураження електричним струмом. ММПЛУ зазначила, що має підозру, що дані про кількість таких випадків занижені, оскільки жертви часто залишались у неволі або боялись повідомляти про

фізичне насильство, побоюючись помсти або не довіряючи судовій системі.

З інформацією ММПЛУ, у квітні поліція затримала в Бахмуті двох чоловіків і вивезла їх у якесь місце за містом, де утримували без зв'язку з зовнішнім світом одного чоловіка протягом трьох днів, а іншого – протягом одного дня. До обох застосовували тортури, били електрострумом по геніталіях і допитували про їхню участь в незаконних озброєних угрупованнях у 2014 році. Потім обох жертв перевели у слідчий ізолятор і висунули звинувачення в членстві у збройному угрупованні.

Находили повідомлення про те, що очолювані Росією сили систематично вдавалися до жорстокого поводження, включаючи катування, на підконтрольних їм територіях. За інформацією міжнародних організацій та НУО, серед проявів жорстокості були побиття, примусова праця, психологічні й фізичні тортури, прилюдне приниження і сексуальне насильство. Міжнародним організаціям було відмовлено в доступі до місць позбавлення волі на території, підконтрольній очолюваними Росією збройними угрупованнями, і ті не мали змоги повною мірою оцінити умови в місцях тримання під вартою. У вересні ГПУ заявила, що правоохоронні органи розслідують 600 справ щодо застосування тортур до громадян України очолюваними Росією силами.

13 липня Людмила Сурженко, 39-річна жінка, яка начебто критично висловлювалась у соціальних мережах про «Луганську народну республіку», була затримана під час перетину лінії розмежування на контрольно-пропускному пункті в Станиці Луганській, коли перебувала на боці, контрольованому збройними угрупованнями. «Міністерство державної безпеки» утримувало її без зв'язку з зовнішнім світом протягом 16 днів, і за цей час її допитували чотири рази. Під час одного допиту один з допитувачів викрутив їй палець за допомогою плоскогубців і пригрозив перевести її до підвалу, де утримувались чоловіки. 29 липня її повернули до того ж самого контрольно-пропускного пункту на бік, контрольований урядом. Поліція Луганської області розпочали розслідування цієї справи.

У звіті ММПЛУ *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом в Україні*, який охоплює період з березня 2014 року до кінця січня, зазначено: «Більшість задокументованих випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом в Україні, сталися у контексті позбавлення людей, як чоловіків, так і жінок, волі урядовими силами або озброєними групами». Відзначається також, що загалом випадки сексуального насильства приховуються через пережитий жертвами травматичний досвід, стигматизацію, пов'язану з сексуальним насильством, і страх розправи. Як зазначено у звіті, «Побиття та ураження електричним струмом області статевих органів, згвалтування,

погрози зґвалтуванням, та примусове оголення застосовувалися як методи катування і жорстокого поводження для покарання, приниження чи отримання зізнань». У своєму грудневому 2016 року звіті ММПЛУ відзначала: «Судовій системі країни не вистачає законів, потужності й професійного досвіду для ефективного розслідування та засудження заявлених випадків сексуального насильства, що призводить до поширеної безкарності злочинців».

За інформацією правозахисної коаліції «Справедливість заради миру на Донбасі», особи, утримувані в незаконних місцях позбавлення волі на територіях, контрольованих очолюваними Росією силами, повідомляли про випадки насильства на гендерній основі, зокрема зґвалтування, замаху на зґвалтування, сексуальні домагання, примусове роздягання, стерилізація і тортури в зоні геніталій. Пов'язане з конфліктами насильство на гендерній основі проти чоловіків було майже таким же регулярним і поширеним, як проти жінок: жертвами сексуального насильства, задокументованими коаліцією, були 92 чоловіків і 114 жінок.

Обидві сторони використовували наземні міни без огороження, попереджувальних знаків чи інших заходів для запобігання жертвам серед цивільних. У червні ММПЛУ повідомила, що наявність великої кількості мін та нерозірваних боєприпасів на територіях поблизу лінії розмежування в Донецькій та Луганській областях продовжує бути серйозною загрозою для цивільного населення. ММПЛУ зазначала: «Всі сторони продовжували встановлювати нові міни замість того, щоб систематично знімати чи маркувати міни чи інші небезпечні предмети, або обгороджувати їх». Міни призводили до загибелі та каліцтва цивільних громадян, часто коли вони йшли до своїх домівок чи полів. У вересні ОБСЄ повідомила, що з 442 жертв серед цивільного населення, пов'язаних з конфліктом на сході України в 2016 році, 26 відсотків постраждали від наземних мін та нерозірваних боєприпасів. Особливо гострим був ризик для людей, що мешкають у містах і населених пунктах поблизу лінії зіткнення, а також для тих майже 25000 осіб, які щоденно перетинають лінію зіткнення. 23 квітня біля села Пришиб Луганської області автомобіль патруля СММ ОБСЄ був знищений вибухом, як вважалося, наземної міни. Внаслідок вибуху один член патруля СММ, іноземний медик, загинув і двоє іноземних спостерігачів отримали поранення. Наступного дня у Фащівці Луганської області трактор наїхав на наземну міну, і внаслідок вибуху загинуло троє цивільних.

За даними СММ ОБСЄ, приблизно 2703 квадратні милі (7000 квадратних кілометрів) території в Донецькій та Луганській областях потребують гуманітарного розмінування. В середині серпня місяця повідомила, що від початку року через міни та боєприпаси загинуло 27 осіб і поранено 62 цивільних.

Інші злочини, пов'язані з конфліктом: 20 вересня Нідерланди, Австралія, Бельгія, Малайзія та Україна підписали меморандум, в якому повторно висловили свою політичну підтримку і твердий намір здійснювати співробітництво при розслідуванні збиття літака рейсу МН-17 Малайзійських авіаліній в 2014 році на Донбасі. У вересні 2016 року команда прокурорів з Нідерландів, Австралії, Бельгії, Малайзії та України представила результати свого розслідування падіння літака. Слідство, очолюване Нідерландами, дійшло висновку, що ракетна установка класу «земля-повітря», яку використали для збиття повітряного лайнера над територією України, в результаті чого загинули 298 осіб на його борту, була доставлена з Росії на прохання очолюваних Росією сил і повернута до Росії тієї ж ночі. Звіт значною мірою підтвердив уже широко задокументовану роль російської влади в розміщенні ракетної системи «Бук» або SA-11 та подальшому приховуванні цього факту. У згаданому звіті голландські прокурори відстежили роль Росії в передислокації ракетної системи в Україну та спробу приховати свою роль після катастрофи.

У 2015 році органи державної влади запровадили заходи з прискорення доставки гуманітарної допомоги на території, контрольовані очолюваними Росією силами. Однак очолювані Росією сили різко обмежили державну гуманітарну допомогу, а також допомогу від міжнародних гуманітарних організацій. Внаслідок цього особи, що залишалися на територіях, підконтрольних очолюваним Росією силами, стикнулися зі значним підвищенням цін на товари повсякденного вжитку, особливо м'ясо та свіжі овочі. Правозахисні групи повідомляли про гостру нестачу ліків та виробів медичного призначення на території, не контрольованій урядом.

Очолювані Росією сили продовжували отримувати конвої російської «гуманітарної допомоги», які, на думку представників українських органів влади, містили зброю і припаси для очолюваних Росією сил.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

а. Свобода слова, у тому числі для преси

Конституція і законодавство гарантують свободу слова, в тому числі для представників преси. Однак влада не завжди поважала ці права. Уряд запровадив заходи, що забороняли або блокували інформацію, засоби масової інформації або журналістів, яких вважали загрозою для національної безпеки або які висловлювали позиції, що, на думку влади, підривали суверенітет і територіальну цілісність держави. На свободу ЗМІ продовжували впливати й прояви іншої проблемної практики, включаючи самоцензуру, виплату так званої «джинси» (публікація необґрунтованих матеріалів за плату), а також

тенденційне висвітлення новин у ЗМІ, чий власники мали тісні зв'язки з владою або опозиційними політичними партіями.

На Донбасі очолювані Росією сили придушували свободу слова і преси шляхом переслідування, залякування, викрадень та нападів на журналістів та засоби масової інформації. Вони також перешкоджали трансляції програм українського та незалежного телебачення і радіо на підконтрольних їм територіях.

Свобода самовираження: За деякими винятками, громадяни на підконтрольних уряду територіях загалом могли критикувати владу прилюдно і приватно, обговорювати питання громадського інтересу без страху офіційних репресій. Закон відносить до розряду протизаконних дій використання комуністичної і нацистської символіки. За даними Amnesty International, під час масової демонстрації 9 травня у Дніпрі кількох учасників маршу було арештовано за те, що вони несли радянські символи. 16 травня законодавчий орган прийняв закон, яким забороняється виготовлення або розповсюдження «георгіївської стрічки», символу, який пов'язують з очолюваними Росією силами на Донбасі. У кількох повідомленнях ЗМІ було зазначено, що після того влада штрафувала осіб з цими символами.

Законом заборонені висловлювання, що загрожують територіальній цілісності держави, пропагують війну, провокують расові або релігійні конфлікти або підтримують російську агресію проти України, і влада піддавала судовому переслідуванню громадян згідно цих законів.

Свобода преси і ЗМІ: НУО Freedom House охарактеризувала пресу в країні як «частково вільну».

Незалежні засоби масової інформації та інтернет-сайти новин активно працювали і висловлювали широкий діапазон думок. Приватні ЗМІ, з яких найуспішніші загалом належали заможним і впливовим олігархам, часто пропонували читачам і глядачам «тенденційний плюралізм», представляючи точку зору своїх власників, позитивне висвітлення їхніх союзників і критику політичних або ділових суперників. 10 найпопулярніших телевізійних станцій належали бізнесменам, чия основна діяльність не стосувалася масової інформації. Незалежним ЗМІ було важко конкурувати з крупними засобами масової інформації, що мали олігархічні дотації. Згідно звіту Інституту масової інформації (ІМІ) та «Репортерів без кордонів» за 28 вересня, протягом року вплив політичних сил зростав, медіа холдинги залишались непрозорими і використовувалися для підтримки політичних союзників своїх власників.

Станом на 1 грудня ІМІ зареєстрував 183 випадки можливих порушень

свободи преси порівняно з 133 випадками за такий самий період у 2016 році.

Поширеною залишалася практика «джинси». Моніторинг Інститутом масової інформації національних друкованих та електронних ЗМІ на наявність джинси виявив, що політичну «джинсу» замовляє широке коло суб'єктів, включаючи політичні партії, політиків, обласні органи влади та олігархів. За даними моніторингу преси ІМІ, станом на вересень найбільший відсоток джинси в регіональних ЗМІ було виявлено в друкованих засобах масової інформації Запорізької та Миколаївської областей, де 16 відсотків і 15 відсотків, відповідно, усіх опублікованих статей являли собою політичну або комерційну «джинсу».

Насильство та переслідування: Проблемою залишалось насильство проти журналістів. Правозахисні групи та журналісти критикували бездіяльність влади у розслідуванні цих злочинів, яка породжувала атмосферу безкарності.

За даними ІМІ, станом на 1 грудня надійшло 27 повідомлень про напади на журналістів порівняно з 29 випадками за той самий період у 2016 році. Як і в 2016 році, більшість цих нападів була скоєна приватними, а не державними суб'єктами. Станом на 1 листопада мали місце 37 інцидентів з погрозами на адресу журналістів, що менше порівняно з 38 випадками за той самий період у 2016 році. ІМІ та редактори великих незалежних засобів масової інформації також відзначили переслідування журналістів громадськими діячами в інтернеті, що відображає зростаючу громадську нетерпимість до такого висвітлення новин, яке вважається недостатньо патріотичним, - тенденція, яка, за їхніми словами, мала мовчазну підтримку з боку влади.

14 липня працівники правоохоронних органів провели обшук київського офісу медіа-холдингу «Весті», який, на думку спостерігачів, має проросійське спрямування і бенефіціарних власників. За заявою компанії, обшук тривав 16 годин, і протягом цього часу робота її веб-сайту та радіостанції була заблокована. Як заявив головний військовий прокурор, обшук був пов'язаний зі справою про розтрату за участі колишнього міністра доходів і зборів Олександра Клименка. Влада стверджувала, що кошти, начебто вкрадені Клименком за схемами ухиляння від сплати податків, були використані для фінансування медіа-холдингу «Весті». Журналісти звернулися з відкритим листом до президента, прем'єр-міністра та інших державних органів, заявивши, що вважають ці обшуки порушенням громадянських свобод і свободи преси, спробою переслідувати й залякувати журналістів.

22 червня Ігор Гужва, головний редактор видання strana.ua, широко визнаного як таке, що має проросійський редакційний ухил, був арештований у Києві за підозрою у вимаганні хабаря в особливо великих розмірах – 270000 гривень

(10000 доларів США) за те, щоб не публікувати компромат на одного з політиків. Депутат парламенту Дмитро Лінько стверджував, що Гужва вимагав у нього гроші. 27 червня Гужву випустили під заставу. Адвокати Гужви заявили, що журналіст був арештований через свою професійну діяльність, оскільки його інтернет-видання систематично критикувало державних чиновників. Станом на кінець року слідство тривало.

Жодних зрушень протягом року не відбулось у розслідуванні вбивства в липні 2016 року відомого журналіста Павла Шеремета, який вів ранкове шоу на радіо Весті і працював в інтернет-агентстві новин «Українська правда» (дивитись розділ 1.а.).

27 червня розслідування вбивства Олесь Бузини, вбитого в 2015 році нібито членами політичної групи правого спрямування, було завершено, справу направлено на судовий розгляд. Станом на вересень тривали судові слухання проти двох підозрюваних.

Находили численні повідомлення про напади на журналістів, які розслідували корупцію у владі. Наприклад, 12 лютого в Кам'янському Дніпропетровської області було підпалено автомобіль, що належав Сергієві Гузю, головному редактору веб-сайту 5692.com і газети *Город 5692*. Журналіст пов'язав цей напад зі своєю професійною діяльністю і критичними матеріалами про місцеву владу. Поліція почала розслідування.

Цензура або обмеження змісту: ІМІ зареєстрував шість випадків цензури окремих публікацій. Іноді влада забороняла чи обмежувала зміст публікацій у ЗМІ на розпливчатих підставах. Наприклад, 28 квітня Національне державне агентство з питань кіно заборонило показ документального фільму про вбитого журналіста Олесь Бузину, обґрунтувавши це тим, що зміст фільму «порушує закон».

І незалежні, і державні засоби масової інформації періодично вдавалися до самоцензури, висвітлюючи історії, які могли б наразити політичних союзників на критику або могли б бути сприйняті громадськістю як недостатньо патріотичні, або могли містити інформацію, яка б могла бути використана російською пропагандою.

Закон, прийнятий парламентом 23 травня, зобов'язує телеканали з 13 жовтня довести частку українськомовного контенту до 75 відсотків.

Закони по наклеп/дискредитацію: Наклеп є цивільним правопорушенням. Хоча закон обмежує розмір грошових відшкодувань, яких позивач може добиватися в суді, місцеві медіа-спостерігачі продовжували висловлювати занепокоєння високими грошовими відшкодуваннями, присуджуваними через

нібито наклеп. Державні організації і публічні діячі, зокрема, погрожували поданням цивільних позовів до суду за нібито шкоду, заподіяну «честі й гідності особи», з метою впливу або залякування преси та журналістів, що займаються журналістськими розслідуваннями. На початку вересня Віктор Медведчук, лідер проросійського громадського руху Український вибір, подав позов на депутата парламенту і журналіста Сергія Лещенка за наклеп у серії статей, які начебто викривали участь Медведчука в корупційних схемах на газовому ринку.

Національна безпека: Влада вживала заходів для заборони, регулювання та подекуди цензурування інформації, що вважалася загрозою національній безпеці.

Влада продовжувала застосовувати практику заборони конкретних робіт проросійських акторів, кінорежисерів та співаків, а також запровадження санкцій проти проросійських журналістів. За словами голови Державного агентства з питань кіно Пилипа Ілленка, починаючи з серпня 2014 року понад 500 фільмів та телевізійних шоу було заборонено з міркувань державної безпеки станом на середину вересня. У травні президент підписав постанову, якою обмежується діяльність 468 компаній і 1228 осіб, які нібито становлять «загрозу інформаційній та кібер-безпеці держави». Серед них були дві найширше використовувані соціальні мережі, базовані в Росії, і великі російські телевізійні канали. Правозахисні НУО розкритикували цей крок, а генеральний секретар Ради Європи засудив це рішення, заявивши, що «блокування соціальних мереж, пошукових механізмів, поштових служб та інформаційних веб-сайтів суперечить нашому єдиному розумінню свободи самовираження і [свободи] преси».

Влада продовжувала блокувати мовлення в країні російських телеканалів на виконання рішення Національної ради з питань телебачення і радіомовлення від 2014 року, що ґрунтувалось на виявленому небезпечному впливі російської пропаганди. 12 січня Національна рада з питань телебачення і радіомовлення не відновила мовлення незалежного російського телеканалу «Дощ» через те, що той, на порушення українського законодавства, визнав Крим радше частиною Росії, ніж України. Супутниковий та інтернет доступ до каналу «Дощ» залишився. Станом на кінець року дозвіл на мовлення в країні мали лише чотири російські канали, порівняно з 83 російськими каналами на початку 2014 року. За словами голови Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, станом на 2 листопада рада оголосила 23 попередження українським кабельним провайдерам за порушення заборони на певні російські канали.

Медіа-фахівці продовжували відчувати тиск з боку СБУ та збройних сил,

висвітлюючи делікатні питання, такі як втрати серед військових. Наприклад, 14 вересня агент СБУ з'явився в офісі веб-сайту «Української правди» і вимагав вилучення статті, в якій висвітлювалась потреба в сучаснішому озброєнні для української армії і нездатність уряду вивести підвищення військового потенціалу країни в ряд першочергових завдань. У своєму листі СБУ зазначила, що відкрила розслідування справи про публікацію статті, оскільки в ній містилося посилення на державну таємницю. Після цього редакційний персонал направив до СБУ офіційну письмову скаргу. Далі СБУ звернулася до засобу масової інформації з вибаченням і 20 вересня ініціювала внутрішнє розслідування щодо заявленого випадку тиску на журналістів.

Влада продовжувала депортувати і відмовляти у в'їзді іноземним журналістам у відповідь на їхнє висвітлення конфлікту на сході України. 25 серпня СБУ заборонила в'їзд в Україну двом іспанським журналістам через їхнє висвітлення конфлікту на сході України. Медіа-групи назвали цей крок «посяганням на свободу слова». Human Rights Watch заявила: «застосовувана українською владою практика звинувачення журналістів у антиукраїнських настроях, потім їх видворення або відмова у в'їзді – це серйозне порушення нею міжнародних зобов'язань у сфері прав людини».

30 серпня СБУ в Києві затримала Анну Курбатову, журналістку з російського телевізійного Першого каналу. Курбатову було вислано з країни і заборонено їй в'їзд на три роки за начебто участь в антиукраїнській пропаганді. Курбатову видворили після того, як вона назвала події на відзначення дня незалежності країни «сумним святкуванням» через збройний конфлікт на сході України та економічні труднощі в країні.

Неурядовий вплив: Очолювані Росією сили в східних регіонах України переслідували, свавільно затримували і зневажливо ставилися до журналістів (дивитись розділ 1.є.). За даними ММПЛУ, «особи, що живуть у «Донецькій народній республіці» та «Луганській народній республіці», знають, що вільне і публічне висловлювання своєї думки неприйнятне на території, контрольованій збройними угрупованнями». ММПЛУ також відзначила, що «збройні угруповання прямо впливають і формують зміст у місцевих ЗМІ», і що вони вимагають позитивного висвітлення як плати за можливість зберегти реєстрацію для продовження діяльності.

ММПЛУ повідомляла, що журналісти, які в'їжджають на територію, контрольовану збройними угрупованнями «Донецької народної республіки», повинні щоденно інформувати «прес-центр» «міністерства оборони» про свою діяльність; від них свавільно вимагають на контрольно-пропускних пунктах показувати відеоматеріали; під час поїздок до лінії розмежування їх супроводжують члени збройних угруповань.

3 червня в Донецьку зник український журналіст Станіслав Асєєв (псевдонім Васін). З неофіційних джерел стало відомо, що його арештувало «міністерство безпеки». Асєєв писав про життя в «народній республіці» для популярних українських ЗМІ. 17 липня групи громадянського суспільства оголосили, що місцева «влада» підтвердила, що вона арештувала Асєєва і звинуватила його у шпигунстві.

28 липня суд «Луганської народної республіки» засудив блогера Едуарда Неделяєва до 14 років позбавлення волі за звинуваченнями в державній зраді й шпигунстві. Неделяєв був відомий своїми критичними репортажами про життя на територіях, контрольованих очолюваними Росією силами; коли його арештували в листопаді 2016 року, влада посилалась на його «екстремістські» погляди.

Свобода інтернету

Правоохоронні органи здійснювали моніторинг інтернету, іноді без належного юридичного дозволу, і протягом року вживали значних заходів для заборони інформаційних сайтів та соціальних мереж російського походження.

17 травня президент підписав постанову №133, яка зобов'язує інтернет-провайдерів на три роки заблокувати доступ до російських соціальних мереж «ВКонтакте» та «Однокласники», поштової служби «Mail.ru», пошукових механізмів компанії «Yandex» та кількох великих російських телеканалів. Деякі спостерігачі поставили під сумнів законність такого кроку, зауваживши, що закон не дозволяє блокувати доступ до сайтів без рішення суду.

Правозахисні групи й журналісти, які критикували участь Росії в подіях на Донбасі та в окупації Криму, повідомляли, що їхні веб-сайти зазнавали кібератак, таких як скоординовані збої по відмові в обслуговуванні та спроби несанкціонованого отримання інформації з комп'ютерів, а також скоординовані кампанії «тролінгу» та переслідування в соціальних мережах.

У своєму щорічному звіті «Свобода в інтернеті», оприлюдненому в листопаді, Freedom House дійшла висновку, що свобода інтернету в країні продовжувала погіршуватися другий рік поспіль. Вона зауважила зокрема, що «органи влади стали менш терпимими до висловлень в інтернеті, які сприймаються як критичні щодо позиції України в конфлікті, а уряд цього року був особливо активним, піддаючи санкціям користувачів соціальних мереж за «сепаратистську» та «екстремістську» діяльність, коли багато хто з користувачів був затриманий, оштрафований та навіть ув'язнений за таку діяльність. Тим часом сепаратистські сили на сході наращували зусилля з блокування змісту в інтернеті, який сприймався як такий, що підтримує

український уряд чи культурну ідентичність».

Свобода наукової діяльності та культурне життя

Надійшло кілька повідомлень про обмеження владою свободи наукової діяльності та культурних заходів. 13 квітня представники прокуратури Криму, переміщеної тепер до Києва, провели обшук у приміщенні Міжнародного центру політичних досліджень (МЦПД), науково-дослідної установи в Києві. Причиною обшуку нібито було розслідування так званого «мирного плану» Артеменка, представленого в публічній формі юристом Андрієм Артеменком. Цей план передбачав офіційну здачу Криму в довгострокову оренду Російській Федерації. Як було зазначено в ордері на обшук, «*Ідеї розв'язання конфлікту на Донбасі*» за авторством Василя Філіпчука, голови МЦПД, стали основою «мирного плану» і призвели до обшуку. Коаліція з прав людини оприлюднила офіційну заяву, в якій охарактеризувала обшук як «непропорційне втручання держави у діяльність аналітичних центрів і намагання монополізувати ринок ідей і нав'язати суспільству державну доктрину як єдино можливу, під страхом обвинувачення тих, хто пропонує інші підходи».

б. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Конституція дає громадянам право на свободу зібрань і об'єднань, і влада загалом поважала це право.

Свобода мирних зібрань

Конституція гарантує свободу мирних зібрань, і влада загалом поважала це право. Однак немає жодних законів, які б регулювали процес організації та проведення заходів, забезпечуючи це право, і влада, згідно директиви ще з радянських часів, має широкі повноваження на свій розсуд дозволяти чи забороняти зібрання з міркувань захисту громадського порядку й безпеки. Організатори зобов'язані заздалегідь повідомляти владу про плановане проведення протестів або демонстрацій.

Протягом року громадяни загалом користувалися правом на мирні зібрання без обмежень на підконтрольних уряду територіях. Більшість зібрань були мирними і подекуди супроводжувалися присутністю дуже великої кількості поліції для підтримання порядку. ММПЛУ продовжувала відзначати поліпшення у сфері поважання свободи мирних зібрань, «свідченням чого стало зменшення кількості судових заборон на проведення публічних заходів і краще підтримання порядку під час великих масових зібрань» по всій країні.

Менш масштабні демонстрації потерпали від недостатньої охорони та

захисту поліцією, особливо заходи, організовані особами, що належать до меншин чи опозиційних політичних рухів. Надходили повідомлення про насильство під час заходів лесбіянок, геїв, бісексуалів, трансгендерів та інтерсексуалів (ЛГБТІ), хоча захист таких подій силами поліції був більш належний, ніж у минулі роки. 30 вересня поліція не запобігла насильницькому нападові на учасників Маршу рівності в Запоріжжі, в якому драли участь 200 осіб; в результаті кілька осіб зазнали травм, які вимагали госпіталізації постраждалих. Поліція прибула пізніше й затримала кількох осіб.

Заходи на відзначення Дня Перемоги 9 травня загалом проходили мирно, хоча сутички затьмарили деякі з них, у тому числі в Дніпрі, Харкові, Києві, Одесі та Запоріжжі. Внаслідок цих сутичок тілесні ушкодження отримали 32 людей, було затримано 89. Поліція відкрила 19 кримінальних процесів.

На територіях, підконтрольних очолюваним Росією силам, ММПЛУ відзначала відсутність демонстрацій, оскільки «люди побоюються того, що можуть бути «арештовані», якщо організують протести чи зібрання проти політики збройних угруповань». ММПЛУ також відзначила, що єдиними демонстраціями, дозволеними на цих територіях, були демонстрації на підтримку місцевої «влади», часто очевидно організовані збройними угрупованнями з примусовим залученням учасників.

Свобода об'єднань

Конституція і законодавство гарантують свободу об'єднань, і загалом влада поважала це право.

Правозахисні групи й міжнародні організації гостро розкритикували закон, підписаний президентом 28 березня, яким запроваджуються розпливчасті та обтяжливі вимоги щодо звітності про основні засоби для організацій громадянського суспільства і журналістів, які займаються антикорупційними питаннями. Цей закон був широко сприйнятий як інструмент залякування й помсти, спрямований проти антикорупційних сил, які домоглися більшої фінансової прозорості з боку урядових чиновників.

За даними ММПЛУ, на територіях, контрольованих очолюваними Росією силами, вітчизняні й міжнародні організації громадянського суспільства, включаючи захисників прав людини, не могли діяти вільно. Мешканці розповідали ММПЛУ, що їх піддає судовому переслідуванню «міністерство державної безпеки» (або що вони бояться його судових переслідувань) за проукраїнські погляди або колишню належність до українських НУО. Якщо правозахисні групи намагались діяти на тих територіях, вони стикалися зі

серйозними переслідуваннями та залякуванням. ММПЛУ також зауважила збільшення кількості організацій громадянського суспільства, якими керують збройні угруповання і членство в яких здавалося обов'язковим для певних категорій осіб, таких як бюджетні працівники.

в. Свобода віросповідання

Дивіться *Міжнародну доповідь* Державного Департаменту *про стан релігійних свобод* на ресурсі www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Свобода пересування

Конституція і законодавство гарантують громадянам свободу пересування в країні, подорожей за кордон, еміграції та репатріації. Однак органи влади обмежували це право, зокрема, у східній частині країни поблизу зони конфлікту.

Находилися заяви про те, що офіційні особи вдавалися до політично вмотивованої депортації без дотримання відповідного процесу. Наприклад, 21 жовтня службовці депортували чотирьох громадян Грузії, чії посвідки на проживання, за повідомленням Державної міграційної служби, були скасовані. Омбудсмен з прав людини Валерія Лутковська заявила, що ця депортація відбулася без необхідних судових ордерів. Деякі правозахисні групи заявляли, що під час процесу депортації чоловіків били, їхні обличчя були закриті каптурами, і стверджували, що причиною стали їхні зв'язки з опозиційним діячем Міхеїлом Саакашвілі.

Влада співпрацювала з УВКБ ООН та іншими гуманітарними організаціями в наданні захисту й допомоги ВПО, біженцям, біженцям, що повертаються, шукачам притулку, особам без громадянства та іншим особам, які підпадають під відповідну компетенцію. За повідомленнями міжнародних та вітчизняних організацій, система захисту шукачів притулку, осіб без громадянства та інших осіб, підпадають під відповідну компетенцію, працювала неефективно.

Зловживання щодо мігрантів, біженців і осіб без громадянства: Органи влади часто затримували шукачів притулку на тривалі періоди без дозволу суду.

Внутрішнє переміщення: Влада і очолювані Росією сили ретельно контролювали переміщення між підконтрольними уряду територіями та територіями Донбасу, контрольованих очолюваними Росією силами. Перетинання лінії розмежування залишалися складним. Перевезення громадським транспортом залишалося під заборонаю.

Незважаючи на те, що існувало п'ять пропускних пунктів, протягом значної

частини року діяли лише чотири. За даними ММПЛУ, в період з травня по серпень щодня лінію розмежування перетинали в середньому 36000 осіб. Люди збиралися в довгі черги біля всіх діючих транзитних коридорів і мушили чекати до 36 годин, маючи обмежений доступ до води, медичної допомоги, туалетів і укриття на випадок артобстрілів або екстремальних погодних умов, а іноді й без такого доступу. Особи, які часто перетинали лінію, скаржились на корупцію по обидва боки від лінії розмежування.

У 2015 році СБУ запровадила систему пропусків, що передбачала процес подачі заявок он-лайн, для контролю за переміщеннями на контрольовану урядом територію. Правозахисні групи були занепокоєні тим, що багато хто на не контрольованій урядом території не мав доступу до інтернету для отримання таких пропусків. Такий порядок створив значні труднощі для людей, які переходили на контрольовану урядом територію, зокрема, для тих, хто намагався отримати пенсії та державну грошову допомогу, видачу яких було припинено на території, контрольованій очолюваними Росією силами. 14 квітня уряд вніс зміни до тимчасового порядку, що регулює переміщення осіб через лінію розмежування, згідно яких дозволи на перетин діють безстроково, а мешканці територій, прилеглих до лінії розмежування з контрольованого урядом боку, не потребують дозволу на перетин.

ММПЛУ неодноразово висловлювана стурбованість через повідомлення про корупцію серед персоналу контрольно-пропускних пунктів по обидва боки, включаючи вимагання хабарів або товарів в обмін на полегшення перетину лінії розмежування. Очолювані Росією сили продовжували обмежувати свободу переміщення в східній частині країни.

Урядові та російські окупаційні органи влади піддавали осіб, що переміщалися між окупованим Росією Кримом та материковою частиною країни, суворому паспортному контролю на адміністративному кордоні між Херсонською областю та Кримом. Влада заборонила залізничне та комерційне автобусне сполучення через адміністративний кордон, вимагаючи, щоб люди перетинали кордон або пішки, або приватним транспортним засобом. Широко розповсюдженими залишалися довгі черги і недостатній доступ до туалетів, укриття й питної води. Громадянське суспільство, журналісти та незалежні адвокати продовжували стверджувати, що влада чинила значні перепони для їх доступу в Крим, включаючи процес отримання необхідних дозволів, який тривав протягом місяців, і це ускладнювало можливість документування та реагування ними на порушення, що кояться там.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО)

За даними Міністерства соціальної політики, станом на 15 вересня внаслідок

агресії Росії на сході України та окупації Криму було зареєстровано понад 1,5 мільйона ВПО. За оцінками деяких НУО та міжнародних організацій, цей показник нижчий, оскільки деякі особи повернулися до своїх домівок після реєстрації як ВПО, в той час як деякі інші зареєструвалися, продовжуючи жити в зоні конфлікту. Найбільша кількість ВПО мешкала на територіях, безпосередньо прилеглих до зон конфлікту, на контрольованих урядом територіях Донецької та Луганської областей, а також у Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. Багато хто мешкав у районах, прилеглих до лінії розмежування, сподіваючись на можливість повернення додому.

Влада надавала соціальні виплати тільки тим особам, які були зареєстровані як ВПО. За законом, ВПО мають право на отримання виплат у розмірі 880 гривень (33 долари США) на місяць на дітей та людей з інвалідністю і 440 гривень (16 доларів США) на місяць на працездатну особу. Сім'ї можуть отримувати не більше 2400 гривень (89 доларів США) на місяць. Згідно закону, уряд повинен забезпечити ВПО житлом, але органи влади не вживали ефективних заходів для цього. Групи гуманітарної допомоги мали хороший доступ до контрольованих урядом територій.

У своєму червневому звіті ММПЛУ зазначила, що в березні отримала інформацію про те, що місцеві управління Міністерства соціальної політики отримували списки осіб, зареєстрованих як ВПО, які начебто залишались за межами контрольованих урядом територій понад 60 днів. Управління отримали вказівку призупинити виплату пенсій та допомоги до перевірки фізичної присутності їх одержувачів на контрольованих урядом територіях, нібито для боротьби з шахрайством. Аналогічний процес верифікації, ініційований у 2016 році, створив економічні проблеми для ВПО, примушуючи декого, як повідомлялось, повертатися на території, підконтрольні очолюваним Росією силам.

За інформацією ММПЛУ, влада широко застосовувала процедуру верифікації ВПО. Призупинення виплат торкнулося більшості ВПО, що мешкали на підконтрольних уряду територіях, а також більшості мешканців територій, контрольованих очолюваних Росією силами; особливо гостро його відчули літні люди та особи з інвалідністю, чия обмежена мобільність завадила їм перевірити, чи включені вони до списків, або довести своє місце проживання. Уряд часто призупиняв виплати без попередження, і ВПО повідомляли про труднощі з їх відновленням.

За даними дослідження, проведеного Міжнародною організацією з міграції (МОМ), 59 відсотків опитаних домогосподарств ВПО залежали від державної підтримки як одного з головних джерел їхнього доходу. Понад 20 відсотків

респондентів-ВПО зазначали, що їхні соціальні виплати призупинялись.

За даними ММПЛУ, інтеграції ВПО і надалі перешкоджала відсутність державної стратегії і, як наслідок, відсутність виділення фінансових ресурсів, що призводило до економічної та соціальної маргіналізації ВПО. Місцеві організації громадянського суспільства та міжнародні гуманітарні організації надавали велику частину допомоги ВПО на тимчасовій основі. НУО повідомляли, що їхні можливості підтримувати ВПО обмежені і майже вичерпані. Агентства ООН зауважували, що через наплив ВПО виникало напруження у вигляді конкуренції за обмежені ресурси. Критики звинувачували переселенців-чоловіків, які перебралися до західної України, в уникненні військової служби, разом з тим зростала конкуренція за житло, роботу та освітні можливості в Києві та Львові.

Нестача можливостей працевлаштування та загалом слабка економіка особливо вразили ВПО, змушуючи багатьох жити в незадовільних житлових умовах, таких як колективні центри та інше тимчасове житло. Інші ВПО перебували в приймаючих сім'ях, у волонтерів, у приватному житлі, хоча доступне приватне житло часто було в поганому стані.

НУО повідомляли про дискримінацію ВПО при працевлаштуванні. Деякі ВПО, зокрема ті, хто перебували на підконтрольних уряду територіях Донецької та Луганської областей, страждали від незадовільних санітарних умов, нестачі притулку та доступу до питної води. ВПО продовжували стикатися з труднощами в отриманні освіти, медичного обслуговування та необхідних документів. Ромські активісти висловлювали стурбованість тим, що деякі роми у східних регіонах не мали змоги покинути зон конфлікту, а в інших не було іншого вибору, окрім як полишити свої домівки

У вересні 2015 року Київський апеляційний адміністративний суд скасував рішення Національного банку про те, що кримські ВПО є нерезидентами, яке обмежувало тим, хто тікав від російської окупації, доступ до банківських і фінансових послуг. Тим не менше, повідомлення в ЗМІ вказували на те, що банки подовжували обмежувати надання банківських послуг ВПО з Криму навіть після рішення суду.

Захист біженців

Примусове повернення: Влада не забезпечувала захисту від вислання або повернення шукачів притулку до країни, де були підстави вважати, що їхньому життю або свободі могла загрожувати небезпека через їхню расу, релігію, національність, приналежність до певної соціальної групи чи політичні переконання. УВКБ ООН охарактеризувало примусове повернення на кордоні

як «значною мірою приховуване явище», оскільки особи, що шукають притулку, могли не отримувати правової допомоги або послуг перекладу в точках перетину кордону чи пунктах тимчасового утримання, а отже не мали змоги подати клопотання про надання притулку перш, ніж їх депортували. Правозахисні групи відзначали, що закон пропонує правовий захист від примусового повернення.

Доступ до притулку: Законодавство гарантує надання притулку або статусу біженця, і влада створила правову систему для захисту біженців. Захист біженців і шукачів притулку був недостатнім через недоліки в законодавстві та системі виконання. Країна є транзитним пунктом та країною призначення для шукачів притулку та біженців, головним чином, з Афганістану, Російської Федерації, Сомалі, Сирії, Іраку та Афганістану.

Правозахисні групи відзначали, що законодавство про біженців не відповідає міжнародним стандартам через занадто вузьке визначення того, хто є біженцем. Закон дає можливість владі відхиляти багато клопотань про надання притулку без належного вивчення справи. В інших випадках державні чиновники відмовлялися приймати початкові клопотання про надання притулку без законних підстав, залишаючи шукачів притулку без документів і вразливими до частих зупинок поліцією, штрафів, затримання та експлуатації. Шукачі притулку, що перебували в центрах тимчасового утримання, іноді не мали можливості подати заяву на отримання статусу біженця протягом встановленого терміну і мали обмежений доступ до правової та інших видів допомоги. Шукачі притулку мають п'ять днів для оскарження ордеру на затримання чи депортацію.

Недостатній доступ до послуг кваліфікованих перекладачів також утруднював виконання всього спектру процедур надання притулку. Міжнародні спостерігачі відзначали, що влада не виділяла ресурсів на перекладачів, і це породжувало можливості для корупції і підірвало справедливість процедур розгляду клопотань про надання притулку.

Працевлаштування: Влада не надавала допомоги у працевлаштуванні, і більшість шукачів притулку були неспроможні отримати дозвіл на роботу, якого вимагає закон. Мовні курси для шукачів притулку влада надавала тільки в Києві, Харкові та Одесі, хоча деякі місцеві НУО повідомляли, що забезпечували проведення навчання. Деякі шукачі притулку працювали нелегально, збільшуючи цим ризик своєї експлуатації.

Доступ до основних послуг: Національний план інтеграції біженців, прийнятий урядом, не передбачав виділення ресурсів для його виконання. Правозахисні групи повідомляли, що влада не надавала соціально- економічної

підтримки або навчання мови шукачам притулку і не допомагала їм. У звіті УВКБ ООН зазначалося, що всі нещодавно визнані біженці отримали одноразову дотацію в розмірі приблизно 30 гривень (1,10 долара США). Однак у деяких повідомленнях зазначалося, що влада не завжди виплачувала ці кошти.

Центри тимчасового перебування могли прийняти 421 особу. Шукачі притулку, що мешкали поза таким центром, часто зазнавали труднощів при отриманні реєстрації за місцем проживання, і влада регулярно їх штрафувала на понад 500 гривень (19 доларів США) за те, що вони не мали цієї реєстрації. За даними Державної міграційної служби, біженці та особи, що шукали додаткового захисту, могли отримати реєстрацію за місцем проживання в притулках для бездомних на період до шести місяців.

УВКБ ООН відзначало брак освітніх програм та професійної діяльності для осіб, що перебувають в утриманні протягом довгого часу. Згідно УВКБ ООН, недоліки в забезпеченні житлом і соціальною підтримкою дітей без супроводу позбавили багатьох з них доступу до державних житлових центрів або дитячих притулків. Багатьом дітям доводилось покладатися на неофіційні мережі для отримання їжі, даху над головою та задоволення інших потреб, і вони залишалися вразливими до жорстокого поводження, торгівлі людьми та інших форм експлуатації.

Тимчасовий захист: Влада також надавала тимчасовий захист («додатковий захист») особам, які не можуть бути кваліфіковані як біженці; станом на 1 липня влада надала таку підтримку приблизно 674 особам.

Особи без громадянства

Згідно закону, особа може набути громадянства за народженням, територіальним походженням, внаслідок натуралізації, відновлення громадянства та всиновлення/удочеріння.

За даними УВКБ ООН, у 2016 році близько 36000 осіб у країні були або особами без громадянства, або перебували під загрозою безгромадянства. Серед них були роми, безпритульні, теперішні або колишні в'язні та особи віком понад 50 років, які так і не отримали після розпаду Радянського Союзу українського документу, що посвідчує особу, і більше не мають такої можливості. За даними Державної міграційної служби, станом на 1 вересня в країні проживало 4904 особи без громадянства.

26 липня влада видала постанову, якою було відкликано громадянство опозиційного політика Міхеїла Саакашвілі, якому громадянство було надане в 2015 році і який перебував за межами України на момент видання постанови.

Хоча деякі політики та правозахисні організації поставили під сумнів такий крок, назвавши його політично вмотивованим, влада відстоювала правову обґрунтованість свого рішення, заявивши, що Саакашвілі свідомо подав неправдиві дані у своїй заяві на отримання громадянства.

Закон вимагає встановлення особи через судову процедуру, яка вимагала більше часу й коштів, ніж були доступні деяким заявникам. УВКБ ООН повідомляло, що особливого ризику безгромадянства зазнавали роми, оскільки в багатьох із них не було свідоцтв про народження чи будь-яких інших видів документів, які б посвідчували їхню особу. Труднощі з отриманням громадянства мають безпритульні через необхідність пред'явлення документу, який підтверджує їхнє місце проживання.

Розділ 3. Свобода брати участь у політичному процесі

Конституція і закон передбачають можливість для громадян обирати свою владу під час вільних і періодичних виборів, що відбуваються шляхом таємного голосуванням і ґрунтуються на загальному й рівному виборчому праві.

Вибори та політична участь

Останні вибори: У 2014 році громадяни обрали Петра Порошенка президентом у ході виборів, які міжнародні й вітчизняні спостерігачі визнали вільними і справедливими. Пізніше того року в країні відбулися парламентські вибори, які спостерігачі також визнали вільними й справедливими.

У липні 2016 року громадяни в семи виборчих округах голосували під час довиборів у законодавчий орган. За даними спостережної місії ОБСЄ, вибори були організованими й демократичними, але на них впливали економічні інтереси. За інформацією ОПОРИ, правозахисної НУО, яка спостерігала за виборами в країні, деякі кандидати розпочали кампанію передчасно, що обумовило несправедливі переваги для деяких кандидатів і партій. ОПОРА вважала вибори вільними й справедливими з порушеннями виборчого процесу, що мали несистемний характер.

ВПО не мали можливості голосувати в місцевих виборах, якщо не змінили свою реєстрацію на нове місце проживання.

Політичні партії на політична участь: Комуністична партія залишається під заборонаю.

Участь жінок і меншин: Немає жодних законів, які б обмежували участь жінок та/або представників меншин у політичному процесі, і вони брали в

ньому участь.

Розділ 4. Корупція відсутність прозорості в органах державної влади

Законодавство передбачає кримінальну відповідальність за корупцію. Влада не виконувала закон ефективно, і багато хто з посадовців безкарно займався корупційною практикою. Попри те, що кількість повідомлень про корупцію в органах влади була невеликою, корупція залишалася всеохоплюючою на всіх рівнях виконавчої, законодавчої та судової гілок влади і в суспільстві. Незалежні антикорупційні інституції стикалися з політичним тиском, що підривало довіру громадськості. Наприклад, зрив розслідування корупції на високих рівнях, арешт співробітників Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) і вилучення секретних файлів НАБУ викликали стурбованість щодо курсу влади на боротьбу з корупцією.

Корупція: Хоча уряд і зробив кілька публічних спроб боротьби з корупцією, вона залишалася серйозною проблемою як для громадян, так і для бізнесу.

7 березня Солом'янський районний суд Києва виніс рішення про арешт голови Державної фіскальної служби Романа Насірова за звинуваченням у зловживанні службовим становищем. Насірова звинуватили в нанесенні державі збитків у розмірі двох мільярдів гривень (73,7 мільйона доларів США). Звинувачення проти Насірова впливали з його участі в схемі присвоєння коштів незаконним шляхом від видобутку й реалізації природного газу згідно договорів про співробітництво з державною компанією Укргазвидобування. Станом на кінець року розслідування справи тривало.

Розкриття фінансової інформації: Закон зобов'язує державних службовців декларувати доходи і витрати, а спеціальний процес перевірки дає можливість громадськості мати доступ до декларацій і встановлює стягнення за неподання декларацій або подання неправдивих. У липні НАБУ вручило повідомлення про підозру колишньому судді з Луганської області за подання неправдивої декларації. За результатами розслідування, суддя не задекларував автомобілі та об'єкти нерухомості вартістю приблизно 350000 доларів. Станом на середину серпня НАБУ вело активне розслідування 66 кримінальних справ на основі перевірок електронних декларацій, включаючи підозру в незаконному збагаченні та подання неправдивих декларацій.

Згідно закону, Національне агентство з запобігання корупції відповідає за перевірку фінансових декларацій і моніторинг доходів і витрат високопосадовців. Проте деякі спостерігачі поставили під сумнів здатність і незалежність агентства, щоб виконувати цю функцію.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними та

Доповіді про стан дотримання прав людини в країнах світу за 2017 рік.
Державний Департамент США • Бюро з питань демократії, прав людини і трудових відносин

неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Різноманітні вітчизняні та міжнародні правозахисні групи загалом діяли без обмежень з боку влади, провадячи розслідування та оприлюднюючи виявлені ними факти щодо справ про права людини. Представники влади співпрацювали і реагували на їхню позицію. Протягом року влада встановила нові обтяжливі вимоги до звітності НУО, що діють в антикорупційній сфері, очевидно у відповідь на їхню діяльність (дивитись розділ 2.б. Свобода об'єднань).

На територіях, підконтрольних очолюваним Росією силам, на сході України влада регулярно відмовляла в доступі вітчизняним та іноземним групам громадянського суспільства. Якщо правозахисні групи намагались працювати в тих регіонах, вони стикалися з серйозними переслідуваннями та залякуванням (дивитись розділ 2.б. Свобода об'єднань).

Організація Об'єднаних Націй або інші міжнародні органи: Влада співпрацювала з міжнародними організаціями, такими як ОБСЄ, Рада Європи та ММПЛУ.

Органи влади у правозахисній сфері: Конституція передбачає посаду омбудсмена з прав людини, офіційна назва якої - Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Секретаріат омбудсмена з прав людини часто співпрацював з НУО через громадські консультативні ради у різних проектах з моніторингу застосування прав людини у в'язницях та інших державних установах.

Протягом року Уповноваженою ВРУ з прав людини працювала Валерія Лутковська, і спостерігачі оцінювали її Секретаріат як дієвого захисника прав людини. Секретаріат співпрацював із провідними вітчизняними правозахисними групами та виступав у ролі захисника кримських татар, ВПО, ромів, осіб з обмеженими можливостями, ЛГБТІ та ув'язнених.

Термін повноважень Лутковської закінчився в березні, хоча станом на середину вересня вона залишалася на посту як виконуюча обов'язки. Правозахисні організації критикували процес обрання її наступника, стверджуючи, що висунуті кандидати не були політично неупередженими, їм бракувало необхідної кваліфікації та що уряд не провів консультацій з громадянським суспільством або не забезпечив прозорості цього процесу.

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Жінки

Згвалтування та домашнє насильство: Закон забороняє гвалтування чоловіків або жінок, але недостатньо чітко сформульований у частині, яка стосується подружнього згвалтування чи домашнього насильства. Суди можуть застосовувати закон проти «примусу матеріально залежної особи до статевих стосунків» як підставу для притягнення до кримінальної відповідальності за подружнє згвалтування. За законом, влада може затримувати особу на термін до п'яти днів за правопорушення, пов'язані з побутовим та подружнім насильством. Покаранням за згвалтування є позбавлення волі на термін від трьох до 15 років. Насильницькі дії сексуального характеру та згвалтування залишалися серйозними проблемами.

Серйозною проблемою залишалось домашнє насильство проти жінок. Насильство всередині подружжя було поширеним явищем. За даними ГПУ, протягом перших дев'яти місяців року було зареєстровано 874 випадки побутового насильства. За даними Міністерства внутрішніх справ, за перші дев'ять місяців року поліція вручила приблизно 41097 попереджень щодо домашнього насильства й охоронних ордерів. Серед покарань були штрафи, адміністративний арешт і громадські роботи. Правозахисні групи відзначали обмежену здатність агенцій виявляти та повідомляти про випадки побутового насильства, а служби профілактики залишалися недостатньо розвинутими. Правозахисні групи стверджували, що органи правопорядку не вважали домашнє насильство серйозним злочином, а радше приватною справою, яку подружжя має вирішувати між собою. За даними дослідження, більшість представників влади вважали, що у випадках домашнього насильства сімейне примирення важливіше, ніж покарання порушника чи захист жертви.

Ла Страда-Україна забезпечувала роботу національної гарячої лінії для жертв насильства й сексуального домагання. Станом на червень на гарячу лінію по допомогу звернулось понад 15512 осіб; 95 відсотків дзвінків були пов'язані з побутовим або сексуальним насильством, і більше половини дзвінків стосувалось психологічного насильства. Ця НУО зазначила, що завдяки широким кампаніям інформування населення кількість прохань про допомогу, які вони отримувала щороку, зростала.

За даними НУО «Ла Страда – Україна», конфлікт на Донбасі призвів до сплеску насильства проти жінок у всій країні. Правозахисні групи приписували зростання насильства посттравматичному стресові, на який страждали ВПО, що тікали від конфлікту, та солдати, які поверталися з зони воєнних дій. За даними моніторингу пов'язаного з конфліктом насильства на гендерній основі, який здійснювала коаліція «Справедливість заради миру на Донбасі», ситуація на сході України в поєднанні з загальною дискримінаційною політикою та відсутністю доступу до судової системи в самопроголошених «республіках» створювала сприятливі умови для грубих порушень прав жінок. ВПО

повідомляли про випадки зґвалтування та сексуального насильства; багато стверджували, що тікали з підконтрольних очолюваним Росією силам територій тому, що боялися сексуального насильства.

Незважаючи на те, що закон вимагає, щоб влада забезпечила роботу притулку в кожному великому місті, цього не сталося. За даними Міністерства соціальної політики, станом на 1 липня державні центри надали послуги у формі соціально-психологічної допомоги, пов'язані з домашнім насильством, 8483 сім'ям з 8529 дітьми. Центри соціальних послуг спостерігали за родинами у зв'язку з побутовим насильством і жорстоким поведінням з дітьми. НУО забезпечували роботу додаткових центрів для жертв побутового насильства в кількох областях, проте групи захисту прав жінок зазначали, що багато неурядових притулків було закрито через відсутність фінансування.

Сексуальне домагання: Закон відносить сексуальне домагання до тієї ж категорії, що й дискримінацію, і встановлює покарання у формі від штрафу до позбавлення волі на термін до трьох років, але жіночі правозахисні групи стверджували, що ефективного механізму захисту від сексуального домагання немає. Вони повідомляли про продовження та значне поширення сексуальних домагань на робочому місці, у тому числі примусу до статевих стосунків. Жінки рідко зверталися по правовий захист, оскільки суди відмовлялися розглядати їхні справи й рідко засуджували порушників.

Хоча закон забороняє примус до статевих стосунків «матеріально залежної особи», експерти-правники стверджували, що існуючі форми захисту від домагань були недостатніми.

Примусове регулювання чисельності населення: Не надходило жодних повідомлень про примус до абортів, примусову стерилізацію чи інші методи примусового контролю народжуваності. Оцінку рівня материнської смертності та поширення контрацептивів наведено на веб-сайті www.who.int/reproductivehealth/publications/monitoring/maternal-mortality-2015/en/.

Дискримінація: Закон встановлює, що жінки користуються такими ж правами, як і чоловіки, включаючи право на рівну оплату за однакову працю. На практиці ж жінки отримували нижчу заробітну платню, ніж чоловіки, і були позбавлені права займатися близько 500 професіями (дивитись розділ 7.г.).

Діти

Реєстрація народження: Громадянство передається або за фактом народження в країні, або народженням у сім'ї українських батьків. Дитина, народжена в

сім'ї осіб без громадянства, які постійно мешкають у цій країні, є її громадянином. Закон вимагає, щоб батьки зареєстрували дитину протягом місяця після народження, і відсутність такої реєстрації іноді призводила до відмови в державних послугах.

Реєстрація дітей, народжених у Криму або на територіях Донбасу, підконтрольних очолюваним Росією силам, залишалася складною. Для реєстрації народження влада вимагала документів з лікарні. Підтримувані Росією «органи влади» постійно утримували такі документи, якщо батьки реєстрували дітей на підконтрольних їм територіях, що ускладнювало отримання дитиною українського свідоцтва про народження. Крім того, влада не визнавала документів, виданих окупаційною владою Криму або «владою» на територіях, контрольованих очолюваними Росією силами, і іноді відмовлялася видавати свідоцтва про народження дітям, народженим на тих територіях.

Жорстоке поводження з дітьми: Правозахисні групи відзначали неспроможність влади виявляти випадки насильства проти дітей і направляти жертв у місця надання допомоги. Служби профілактики залишалися недостатньо розвинутими. Траплялися і випадки примусової праці з залученням дітей (дивитись розділ 7.в.).

Органи влади не вживали ефективних заходів на національному рівні для захисту дітей від жорстокого поводження й насильства та для запобігання таким проблемам. Омбудсмен відзначала недосконалість механізмів захисту дітей, які пережили або були свідками насильства, зокрема насильства, скоєного їхніми батьками. За законом, батьки є законними представниками своїх дітей, навіть якщо вчиняють насильство проти них. Не існує процедури призначення тимчасового законного представника дитини на час розслідування справи про насильство з боку батьків.

Ранні та примусові шлюби: Мінімальний вік вступу в шлюб становить 18 років. Суд може дозволити вступити в шлюб дитині, яка досягла 16-річного віку, якщо вважатиме, що цей шлюб в інтересах цієї дитини. Ромські правозахисні групи повідомляли, що ранні шлюби дівчат віком до 18 років є поширеним явищем у ромській громаді.

Сексуальна експлуатація дітей: Законом заборонена комерційна сексуальна експлуатація дітей, продаж дітей, пропонування або схиляння дитини для використання в дитячій проституції і діяльність, пов'язана з дитячою порнографією. Мінімальний термін ув'язнення за зґвалтування дитини становить 10 років. Розбещення дитини віком до 16 років карається позбавленням волі на термін до п'яти років. Такий же самий злочин, скоєний

проти дитини віком до 14 років, карається позбавленням волі на термін від п'яти до восьми років. Вік, з якого особа правомочна давати згоду на статеві відносини, становить 16 років.

Однак кількість зафіксованих випадків сексуальної експлуатації дітей залишалася значно заниженою. Сексуальна експлуатація дітей у комерційних цілях залишалася серйозною проблемою.

За повідомленням вітчизняних та зарубіжних правоохоронних органів, значна частина розміщеної в інтернеті дитячої порнографії продовжувала надходити з країни. Міжнародна організація з міграції (МОМ) повідомила, що для дітей з соціально неблагополучних сімей та тих, що перебувають під опікою державних установ, високим залишається ризик стати жертвами торгівлі людьми та сексуальної експлуатації в комерційних цілях і виробництва порнографії.

Переміщені діти: Більшість дітей-ВПО походили з Донецької та Луганської областей. За даними Міністерства соціальної політики, органами влади було зареєстровано понад 232000 дітей-ВПО. На думку правозахисних груп, цей показник є заниженим. За оцінками ЮНІСЕФ, від конфлікту постраждали 1,7 мільйона дітей, включаючи тих, хто не належить до ВПО і залишилися в зоні конфлікту.

Діти, що живуть на територіях, підконтрольних очолюваним Росією силам, не отримували харчової та житлової допомоги. Правозахисні групи повідомляли, що діти, які пережили конфлікт або втекли з територій, підконтрольних очолюваним Росією силам, страждали від психологічної травми.

Діти, що перебувають під державною опікою: Система догляду за дітьми продовжувала спиратися на заклади довгострокового перебування інтернатного типу для дітей у соціально небезпечному становищі або дітей, позбавлених батьківського піклування, хоча кількість таких інтернатних закладів продовжувала зменшуватись. Державна політика, покликана вирішити проблему залишення дітей, призвела до зменшення кількості дітей, позбавлених батьківського піклування. У серпні уряд затвердив Національну стратегію на 2017-2018 роки, метою якої є трансформування системи державної опіки над дітьми на систему, яка створює сімейне або подібне до сімейного середовище для дітей.

Правозахисні групи й засоби масової інформації повідомляли про небезпечні, нелюдські, а іноді й загрозливі для життя умови в деяких закладах. Службовці кількох державних закладів і притулків для сиріт начебто були причетні до торгівлі дівчатами і хлопцями, що перебували під їхньою опікою, в цілях

сексуальної та трудової експлуатації, або умисно не звертали увагу на неї.

Міжнародні викрадення дітей: Країна є учасницею Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Дивіться звіт Державного Департаменту *Щорічний звіт про міжнародне викрадення дітей батьками* за посиланням travel.state.gov/content/childabduction/en/legal/compliance.html.

Антисемітизм

За даними перепису населення та оцінками міжнародних єврейських груп, у країні проживало орієнтовно 103600 євреїв, що становить приблизно 0,2 відсотка населення. Асоціація єврейських організацій та общин (Ваад) оцінювала кількість осіб з єврейською етнічною приналежністю в країні приблизно у 300000 осіб, хоча цей показник може бути і вищим. За даними Ваад, до російської агресії на сході України приблизно 30000 євреїв мешкало на Донбасі. Єврейські групи оцінювали кількість єврейського населення в Криму до спроби анексування його Росією у 10000-15000 осіб.

За інформацією Групи моніторингу прав національних меншин (ГМПНМ), що діє за підтримки Євро-Азійського єврейського конгресу та Ваад, у 2016 році було зареєстровано один випадок антисемітського насильства у порівнянні з одним випадком антисемітського насильства в 2015 і чотирма випадками у 2014 роках. У 2016 році ГМПНМ виявила 18 випадків антисемітського вандалізму проти 22 у 2015 та 23 у 2014 роках. Графіті з зображенням свастики продовжували з'являтися у Києві, Львові та інших містах. 13 січня палії пошкодили єврейське кладовище в Коломиї, де подібні напади мали місце і в 2015 році. Єврейські організації висловлювали стурбованість тим, що на місці історичного єврейського кладовища у Львові продовжує існувати Краківський ринок і ведеться нове будівництво. Протягом року повідомлялось про кілька антисемітських інцидентів, спрямованих проти меморіалу Бабин Яр.

Під час інших проявів антисемітизму протягом року націоналісти в Києві 1 січня скандували німецькою «Геть євреїв» під час маршу на відзначення дня народження Степана Бандери. У своєму інтерв'ю, показаному по телебаченню, Надія Савченко, депутат парламенту, вжила принизливе слово, говорячи про євреїв, і заявила, що євреям належать «80 відсотків влади при тому, що вони складають всього 2 відсотки населення».

Згідно закону про декомунізацію та денацифікацію, прийнятого в країні в 2015 році, влада продовжувала перейменовувати вулиці, мости й пам'ятники радянської ери на честь українських націоналістів 20 століття, деякі з котрих

були пов'язані з антисемітизмом. В Умані споруджено новий пам'ятник на честь Івана Гонти, козака 18 століття, який брав участь у масових вбивствах євреїв, поляків і греко-католиків.

Торгівля людьми

Дивіться *Доповідь Державного Департаменту щодо торгівлі людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

Особи з обмеженими можливостями

Закон забороняє дискримінацію осіб з фізичними, сенсорними, інтелектуальними та розумовими розладами. Влада не забезпечувала ефективного виконання цих положень. За законом, влада повинна забезпечити людям з обмеженими можливостями доступ до громадських місць та можливість участі в громадській, освітній, культурній і спортивній діяльності. Закон також вимагає, щоб роботодавці враховували індивідуальні потреби працівників з обмеженими можливостями. Загалом влада не забезпечувала виконання цих законів.

Правозахисні групи стверджували, що, попри вимоги закону, більшість громадських споруд залишалися недоступними для людей з обмеженими можливостями. Доступ до працевлаштування, освіти, медичного обслуговування, транспорту та фінансових послуг залишався складним (дивитись розділ 7.г.).

Часто влада не інтегрувала студентів з обмеженими можливостями в загальний студентський контингент. Лише середньоосвітні школи пропонували класи для учнів з обмеженими можливостями.

Політика уряду віддавала перевагу влаштуванню дітей з обмеженими можливостями до спеціальних закладів, а не до їхніх родин. Люди з обмеженими можливостями на територіях, підконтрольних очолюваним Росією силам на сході країни, потерпали від відсутності належного догляду. Пацієнти у психіатричних закладах продовжували наражатися на ризик жорстокого поводження, в багатьох психіатричних лікарнях подовжували застосовувати застарілі методи й препарати.

За законом, роботодавці повинні виділяти 4 відсотки робочих місць для осіб з обмеженими можливостями. НУО відзначали, що багато працівників, влаштованих на такі посади на виконання цієї вимоги, отримували номінальну заробітну платню, але фактично не працювали в компаніях.

Національні/расові/етнічні меншини

Актуальними залишались проблеми жорстокого ставлення до меншин та переслідування іноземців неслів'янської зовнішності. НУО, які ведуть боротьбу проти расизму та злочинів на ґрунті ненависті, помітили, що загальна кількість проявів ксенофобії протягом року трохи зменшилась.

Правозахисні групи заявляли, що вимога довести фактичний намір, включаючи доведення завідомо обдуманого наміру, для забезпечення засудження ускладнювала застосування законів проти правопорушень, мотивованих расовою, національною чи релігійною ненавистю. Протягом року влада не відкрила жодного кримінального провадження відповідно до законів про расові, національні чи релігійні правопорушення. Поліція та прокуратура продовжували переслідувати в судовому порядку злочини, вчинені з расових мотивів, відповідно до законів проти хуліганства або подібних порушень.

Роми продовжували зазнавати дискримінації з боку влади та суспільства. Роми стикалися зі значними перешкодами в доступі до освіти, медичного обслуговування, соціальних послуг та працевлаштування.

Протягом року надходили повідомлення про соціальне насильство проти ромів, включаючи випадки, коли поліція відмовлялася втручатись, щоб зупинити насильство. Наприклад, 18 травня суперечка в селі Ольшани Харківської області між жителями села та заїжджими особами ромської національності переросла в насильство. Троє чоловіків-ромів отримали травми, і один помер. Обласна поліція відкрила розслідування, яке станом на кінець року тривало.

Протягом року надійшло кілька повідомлень про те, що поліція свавільно затримувала ромів, іноді біла або брутально поводитися з ними.

За інформацією ромської жіночої фундації «Чіріклі», місцеві органи влади створили ряд перешкод, щоб не допустити видачі ромам національних документів, що посвідчують особу. Влада перешкоджала доступу до освіти особам, які не мали документів, і відділяла ромських дітей у спеціальні школи або класи поганої якості.

Протягом року багато ромів покинули поселення на територіях, контрольованих очолюваними Росією силами, й роз'їхалися по інших місцях у країні. За даними «Чіріклі», приблизно 10000 ромів увійшли до ряду найуразливіших членів спільноти ВПО в країні. Через відсутність документів у багатьох ромів отримання допомоги ВПО, медичного обслуговування та освіти було особливо складним.

Акти насильства, дискримінації та інші порушення на ґрунті сексуальної

орієнтації та гендерної ідентичності

Кодекс законів про працю забороняє дискримінацію на робочому місці на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності. Проте жодним законом не забороняється така дискримінація в інших сферах, і, за повідомленнями, дискримінація мала значне поширення в працевлаштування, житлових питаннях та інших сферах.

Траплялися спорадичні випадки насильства проти осіб ЛГБТІ, і влада часто не розслідувала ці випадки належним чином і не притягала порушників до відповідальності. Наприклад, не було проведено розслідування після подій 9 липня, коли доповідач, організатори та слухачі лекції про проблеми трансгендерів у Києві піддалися напад 10 осіб у масках. Кілька слухачів лекції виштовхали нападників з приміщення, а один з організаторів переслідував їх і зловив трьох на станції метро Хрещатик. Після цього втрутилась поліція і затримала правопорушників. Адвокати й два депутати парламенту прийшли до поліцейської дільниці, де утримували нападників, і тих скоро відпустили.

Випадки злочинів і дискримінації проти осіб ЛГБТІ, як і раніше, часто замовчувались, і органи правопорядку відкрили тільки 17 справ, пов'язаних з такими актами.

Група з захисту прав ЛГБТІ Наш світ повідомила, що продовжувала існувати проблема вимагання і що анти-ЛГБТІ групи залучали соціальні мережі, щоб заманювати осіб ЛГБТІ в пастку.

Хоча провідні політики й міністри засуджували напади на зібрання та окремих осіб ЛГБТІ, представники влади на місцях іноді висловлювали заперечення прав ЛГБТІ і не захищали ЛГБТІ осіб.

Особи-трансгендери продовжували зазнавати дискримінації й стереотипного ставлення. В одному випадку муніципальна транспортна компанія в Харкові звільнила з роботи жінку-трансгендера через її зовнішній вигляд.

Хоча громадяни вже не мусили робити операцію зі зміни статі для офіційної зміни свого імені й статі, а могли зробити це за допомогою психологічного консультування й гормональної терапії, зміна статі все одно була заборонена нормативно-правовими актами для одружених осіб та осіб з малолітніми дітьми. Особи-трансгендери скаржились на труднощі в отриманні офіційних документів, які відображають їхню стать.

За інформацією Нашого світу, ситуація з особами ЛГБТІ в частинах Донецької та Луганської областей, підконтрольних очолюваним Росією силам, була дуже

поганою. Більшість осіб ЛГБТІ або втекли, або приховували свою гендерну ідентичність.

Загалом групи ЛГБТІ користувалися більшою свободою зібрань, ніж у минулі роки. У більшості випадків правоохоронні органи та місцеві представники влади виділяли достатню кількість правоохоронців для запобігання насильству та забезпечення захисту конференцій і маршів. 18 червня, наприклад, правозахисні органи забезпечили захист учасників маршу рівності в Києві. Влада відрядила понад 6000 співробітників для захисту до 3500 учасників маршу, включаючи депутатів парламенту та дипломатичної спільноти. Поліція належним чином захищала учасників фестивалів рівності в Києві у травні, в Дніпрі у липні та флеш-мобу терпимості в Запоріжжі у травні.

Соціальна стигматизація ВІЛ/СНІД

Стигматизація та дискримінація в лікувальних закладах перешкоджали ВІЛ-позитивним особам в отриманні послуг з консультування, виконання аналізів та лікування. За даними ЮНІСЕФ, діти з ВІЛ/СНІД наражалися на високий ризик бути покинутими, зазнати соціального таврування та дискримінації. Багатьом дітям, інфікованим ВІЛ/СНІД, влада відмовляла в можливості відвідувати дитячі садки або школи. Особи з ВІЛ/СНІД потерпали від дискримінації в питаннях забезпечення житлом та працевлаштування. Особи, що вживали ін'єкційні наркотики, та їхні сексуальні партнери також стикалися з особливо високим ризиком дискримінації.

Розділ 7. Права найманих працівників

а. Свобода об'єднань і право на ведення колективних переговорів

Конституція забезпечує свободу об'єднань як основоположне право й встановлює право членства в незалежних профспілках. Також закон надає більшості найманих працівників право створювати та вступати до незалежних профспілок, брати участь у колективних переговорах і проводити законні страйки. Немає жодних законів чи правових механізмів, які б запобігали антипрофспілковій дискримінації; профспілкова діяльність не є прийнятною підставою для розірвання трудових відносин. Передбачено судові процедури щодо поновлення на посаді, виплати заборгованості з заробітної платні та штрафних санкцій, але спостерігачі характеризували суди як непередбачувані, з розміром відшкодування часто занадто низьким, щоб це стимулювало роботодавців до виконання закону.

Закон містить кілька обмежень свободи об'єднань і права на ведення колективних переговорів. Низка законів, що стосуються організацій

працівників, є складними й подекуди суперечливими. Профспілки повідомляли про бюрократичні перепони в процесі реєстрації, що передбачали сплату численних зборів і відвідування щонайменше 10 різних установ. Намагання реформувати реєстрацію юридичних осіб ускладнило процес реєстрації саме для профспілок. Незалежні профспілки повідомляли про численні випадки утисків з боку місцевих органів правопорядку під час проходження процесу реєстрації, у тому числі незвичайні вимоги про надання документації та інформації про членів профспілки.

Юридична процедура щодо організації страйку була занадто складною і фактично на практиці перешкоджала проведенню страйків, тим самим штучно зменшуючи кількість неофіційних виробничих конфліктів. Правовий процес розв'язання виробничих суперечок вимагає застосування процедур розгляду, примирення та арбітражного врегулювання, які сторони можуть розтягувати на місяці. Тільки після завершення цього процесу працівники можуть проголосувати за страйк, який суди все одно можуть заборонити. Право на страйк також обмежується вимогою, щоб за його проведення проголосував значний відсоток працівників (дві третини від загальної кількості делегатів конференції працівників або 50 відсотків працівників підприємства) перш, ніж його можна бути оголошувати. Крім того, закон забороняє проведення страйків надмірно широким категоріям працівників, включаючи персонал ГПУ, судової системи, збройних сил, органів безпеки, правоохоронних відомств, транспортної галузі та державним службовцям.

Юридичні перепони ускладнювали участь незалежних профспілок, не пов'язаних з Федерацією професійних спілок України (ФПУ), у тристоронніх переговорах, програмах соціального страхування або представленні інтересів працівників на національному та міжнародному рівнях. Ці юридичні перепони, що витікають з застарілого трудового кодексу, підривали здатність дрібніших незалежних профспілок діяти ефективно, представляючи інтереси своїх членів. Влада не забезпечувала ефективного чи послідовного виконання законів про працю. Кількість інспекторів і їх фінансування були обмежені (дивитись також розділ 7.д.). Протягом усього року служби з перевірки умов праці залишалися в стані призупинення їхнього функціонування через незавершену реорганізацію. Профспілкові лідери продовжували стверджувати, що служби інспекції загалом страждали від високого рівня корупції та контролю з боку економічних та олігархічних інтересів.

Незалежні профспілки заявляли, що найбільша в країні конфедерація профспілок, ФПУ, користувалася близькими стосунками з роботодавцями і членами деяких політичних партій. Зокрема, вони стверджували, що місцева влада й роботодавці часто діяли за змовою з підконтрольними адміністрації профспілками, перешкоджаючи діяльності інших незалежних профспілок.

Доповіді про стан дотримання прав людини в країнах світу за 2017 рік.

Державний Департамент США • Бюро з питань демократії, прав людини і трудових відносин

Влада відмовляла профспілкам, не пов'язаним з ФПУ, в передачі частки спірних активів профспілок, успадкованих ФПУ від колишніх радянських профспілок, – суперечка, що триває понад десятиліття.

Кілька законодавчих актів, прийнятих у 2016 році, послабили захист свободи об'єднань, у тому числі нова вимога, яка ускладнює реєстрацію профспілок, і закон, який ускладнює податковий статус профспілок.

Представники незалежних профспілок продовжували знавати насильства й залякування. Місцеві представники профспілок повідомили, що в серпні лідер місцевої профспілки в Пирогові (Київський район) Тамара Таранущенко була жорстоко побита через свою профспілкову діяльність, пов'язану з викриттям корупції.

На додаток до втручання з боку місцевої влади, високопосадовці в Києві продовжували робити публічні заяви проти профспілок і свободи об'єднань, висувачи, серед іншого, необґрунтовані звинувачення в тому, що певні профспілки та профспілкові лідери підтримували сепаратистів і що мирні, законні профспілкові протести мали на меті дестабілізацію країни. Зберігалася тенденція звинувачення чиновниками мирних профспілкових протестів у непатріотичності.

б. Заборона примусової чи обов'язкової праці

Закон забороняє більшість форм примусової або обов'язкової праці. Покарання за порушення було достатньо суворим для стримування порушень, але ресурси, інспекції та засоби усунення порушень були недостатніми для того, щоб забезпечити виконання закону. За перші шість місяців року Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ зареєстрував 144 порушення цього закону.

Існують певні протиріччя між трудовим законодавством в Україні та міжнародними стандартами щодо примусової праці. Україна є стороною конвенції №105 Міжнародної організації праці про застосування примусової праці за наявності чи за висловлювання політичних поглядів або переконань, ідеологічно протилежних усталеній політичній, соціальній чи економічній системі.

Протягом перших шести місяців року МОМ надала допомогу 626 жертвам торгівлі людьми в країні, серед яких було 244 жінки і 382 чоловіки. Вона допомогла 20 студентам після завершення плану реінтеграції. Приблизно 89 відсотків жертв піддавалися трудовій експлуатації, 8 відсотків зазнавали сексуальної експлуатації, 2 відсотки примушували жебракувати, а 1,4 відсотки зазнавали інших форм експлуатації.

Надходили повідомлення про торгівлю жінками, чоловіками й дітьми як робочою силою. Торгівці людьми використовували деяких іноземних громадян для примусової праці на будівництві(46 відсотків), у сільському господарстві (24 відсотки), на виробництві (18 відсотків), у сфері послуг (9 відсотків), в деревообробній промисловості (0,7 відсотка), примушували до догляду й вуличного жебрацтва. Торгівці людьми залучали до примусової праці дітей (дивитися розділ 7.в.).

За даними профспілкових активістів, протягом року зросло використання дитячої праці на нелегальних гірничо-видобувних роботах на територіях, підконтрольних очолюваним Росією силам.

За інформацією МОМ, виявлені жертви торгівлі людьми отримали всебічну допомогу для реінтеграції, включаючи юридичну допомогу, медичне обслуговування, психологічне консультування, фінансову підтримку, професійне навчання та інші види допомоги залежно від особистих потреб.

Дивіться також *Доповідь* Державного Департаменту *про торгівлю людьми* за посиланням www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/.

в. Заборона дитячої праці та мінімальний вік працездатності

Для більшості видів робіт мінімальний вік становить 16 років, але за згодою батьків діти віком 15 років можуть виконувати не визначену «легку роботу».

Станом на 1 вересня Державна служба з питань праці провела 2537 інспекцій з перевірки дотримання законів про дитячу працю. Інспекції виявили 64 випадки використання дитячої праці і 82 порушення закону. Інспекції виявили 136 працюючих неповнолітніх, з яких двоє мали вік 14 і 15 років, а вік решти 134 становив від 16 до 18 років. Інспекції зазначали, що неповнолітніх залучали до різноманітних видів робіт, діти працювали на будівництві, в ресторанах, сільському господарстві.

Законом передбачена складна система допуску до працевлаштування чи роботи, що ґрунтується на трьох різних мінімальних вікових категоріях – 16, 15 і 14 років. Закон не дає визначення легкої роботи, яку можуть виконувати діти з 14 років.

Через відсутність ресурсів влада не завжди ефективно забезпечувала дотримання закону. Протягом року трудові інспекції відновили свою діяльність після тимчасового її призупинення через побоювання неналежного використання процесу перевірок. Покарання за порушення коливалися від дрібних штрафів за незаконне працевлаштування і до тюремного ув'язнення за сексуальну експлуатацію дитини; на думку деяких спостерігачів, ці покарання

були недостатньо суворими, щоб утримувати від порушень.

Найчастішими порушеннями законів про дитячу працю були робота в небезпечних умовах, підвищена тривалість робочого дня, неналежне ведення обліку праці та затримки у виплаті заробітної платні.

Дивіться також доповідь Департаменту Праці *Дані про найгірші форми дитячої праці* за посиланням www.dol.gov/ilab/reports/child-labor/findings/.

г. Дискримінація в галузі праці та занять

Кодекс законів про працю забороняє дискримінацію на робочому місці на ґрунті раси, кольору, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, за мовними чи іншими ознаками.

Влада не завжди забезпечувала виконання закону, і дискримінація у сфері працевлаштування, як повідомлялося, траплялася за ознаками статі, інвалідності, національності, раси, статусу меншини, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності та ВІЛ-позитивного статусу. Найвищий рівень пов'язаної з роботою дискримінації спостерігався в сільському господарстві, будівництві, гірничо-видобувній галузі, важкій промисловості та у сфері послуг. Законом передбачена цивільна, адміністративна та кримінальна відповідальність за дискримінацію на робочому місці. Серед покарань – штраф у розмірі 50 неоподатковуваних мінімальних доходів, виправні роботи терміном до двох років або обмеження свободи терміном до п'яти років і позбавлення права займатися певними видами діяльності на термін до трьох років. Порушення, пов'язані з дискримінацією у сфері зайнятості, що супроводжуються насильством, караються виправними роботами на термін до двох років, ув'язненням на термін до п'яти років або ув'язненням на термін від двох до п'яти років, якщо такі дії були скоєні організованою групою осіб або якщо вони призвели до смерті чи інших тяжких наслідків.

Жінки отримували меншу оплату через обмежені можливості кар'єрного зростання і залежно від типу галузей, які їх працевлаштовували. За даними Секретаріату Уповноваженого з прав людини, чоловіки заробляли в середньому на 29,5 відсотка більше, ніж жінки. Жінки посідали меншу кількість виборних чи призначених посад на національному та регіональному рівнях. Крім того, закон обмежує можливості працевлаштування для жінок і забороняє їм працювати в понад 500 професіях, включаючи машиніста бульдозера та водія автобуса.

д. Прийнятні умови праці

Доповіді про стан дотримання прав людини в країнах світу за 2017 рік.
Державний Департамент США • Бюро з питань демократії, прав людини і трудових відносин

Місячна мінімальна заробітна плата відповідає прожитковому мінімуму. Деякі працівники в неофіційному секторі отримували заробітну плату, нижчу за встановлений мінімальний рівень. Протягом року влада перевірила понад 4400 роботодавців на виконання вимог щодо мінімального рівня зарплати.

Великою проблемою протягом року залишалась заборгованість з заробітної плати. Відсутність засобів правового захисту, бюрократичні суперечки й корупція на державних і приватних підприємствах блокували зусилля з повернення заборгованої платні, що призводило до значних крадіжок зарплат. Протягом року загальна заборгованість по зарплатах у країні зросла до 2,4 мільярда гривень (88 мільйонів доларів США) станом на 1 вересня. Понад половину цієї заборгованості припадало на Луганську й Донецьку області. У вересні Незалежна профспілка гірників України повідомила, що борги з зарплати у вугільній галузі досягли майже 300 мільйонів гривень (11,5 мільйона доларів США). Заборгованість і корупція загострили трудові відносини в галузі й викликали численні протести.

Законом про працю встановлено максимальний робочий тиждень тривалістю 40 годин, щонайменше 42-годинний період відпочинку на тиждень і мінімум 24 дні оплачуваної відпустки на рік. Закон передбачає подвійну плату за понаднормову роботу та встановлює дозволена кількість годин понаднормової роботи. Закон вимагає, щоб уся кількість понаднормової роботи була узгоджена між роботодавцями та відповідною місцевою профспілковою організацією, і обмежує кількість годин понаднормової роботи чотирма годинами протягом двох послідовних діб та 120 годинами на рік.

Закон вимагає від роботодавців забезпечувати стандарти безпеки на робочих місцях. Роботодавці повинні дотримуватись вимог охорони праці й техніки безпеки, але часто ігнорували ці норми через відсутність механізму забезпечення їх дотримання чи суворого накладання покарань. Закон дає працівникам право відмовлятися перебувати в небезпечних умовах праці без ризику втрати роботи. За даними однієї з НУО, роботодавці в металургійній та гірничо-видобувній галузях часто порушували це правило й чинили тиск на незадоволених працівників, примушуючи їх до звільнення.

Штрафи за порушення правил безпеки на робочому місці коливалися від 510 до 1700 гривень (від 19 до 63 доларів США), що не було достатнім для запобігання порушенням. За забезпечення дотримання законів про працю відповідала Державна інспекція з питань праці. Кількість інспекторів та фінансування були обмежені. До 2014 року, останнього року, за який такі дані були доступні, кількість інспекторів скоротилася з 616 до 457 осіб, головним чином через скорочення фінансування на 70 відсотків у тому році.

Влада не завжди забезпечувала ефективне дотримання стандартів щодо мінімальної заробітної плати, кількості робочих годин та вимог охорони праці й техніки безпеки. Серед покарань за такі порушення були штрафи у розмірі від 50 до 100 неоподатковуваних мінімальних доходів, обмеження права займати відповідальні посади чи займатися певними видами діяльності терміном від трьох до п'яти років, виправні роботи терміном до двох років або арешт на строк до шести місяців, якщо скоєні дії завдали шкоди неповнолітньому або вагітній жінці.

Перевірки умов праці відбувались на прохання компанії або на підставі офіційної вимоги слідчого у рамках кримінального провадження проти компанії.

Поблажливі стандарти безпеки та застаріле обладнання призводили до численних травм на робочому місці. Поряд з затримками заробітної плати, скарги на не виплату понаднормових, порушення техніки безпеки та охорони праці були поширеними в гірничо-видобувній галузі.

Гірники, особливо в нелегальному секторі видобутку, наражались на дуже серйозні проблеми безпеки й охорони праці. Влада повідомила про 415 нещасні випадки з шахтарями за першу половину року, включаючи 17 смертельних; 224 випадки травмування в агропромисловому секторі, включаючи 31 смертельний; 105 випадків травмування в будівництві, включаючи 24 смертельні. Ймовірність потрапляння в небезпечні ситуації була вищою в східних регіонах країни, включаючи Дніпропетровську (349 нещасних випадків, 15 смертельних), Донецьку (304 нещасні випадки, 15 смертельних) і Запорізьку (148 нещасних випадків, 10 смертельних) області, а також на територіях, не підконтрольних урядові, в Донецькій та Луганській областях.

Незважаючи на російську агресію поблизу промислових зон на Донбасі, підприємства, зайняті у гірничо-видобувній галузі, енергетиці, роздрібній торгівлі, виробництві кераміки та транспортній галузі продовжували працювати. Бойові дії призвели до пошкодження шахт і заводів внаслідок відключення енергопостачання, знищення трансформаторів, фізичного пошкодження через артобстріли та, як повідомляли, навмисне затоплення шахт об'єднаними очолюваними Росією силами. Особливо уразливими були шахтарі, оскільки в разі припинення електропостачання могли залишитися в скрутному становищі під землею. Крім цього, припинення електропостачання загрожувало дієздатності шахтного захисного обладнання, яке запобігало накопиченню вибухонебезпечних газів.

КРИМ

У лютому 2014 року російські сили увійшли на територію Кримського півострова, що є територією України, і здійснили його воєнну окупацію. У березні 2014 року Росія оголосила про входження півострова до складу Російської Федерації після сфальсифікованого референдуму, який був порушенням Конституції України. 27 березня 2014 року Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію 68/262 «Щодо територіальної цілісності України», в якій закликала держави та міжнародні організації не визнавати жодних змін у статусі Криму і підтвердила рішучість ООН щодо визнання Криму частиною України. У квітні 2014 року законодавчий орган України (Верховна Рада) прийняв закон, яким поклав відповідальність за порушення прав людини в Криму на Російську Федерацію як державу-окупанта. Сполучені Штати не визнають намагань Російської Федерації «анексувати» Крим. З моменту російської окупації та заявленої «анексії» в українському Криму застосовується російське законодавство. Детальну інформацію щодо законів та порядків Російської Федерації дивіться у Звіті про стан дотримання прав людини в Росії.

РЕЗЮМЕ

Управління окупованим Кримом здійснює місцева влада, призначена російським урядом і очолювана Сергієм Аксьоновим у ролі «прем'єр-міністра» «державної ради республіки Крим». «Державна рада» відповідає за поточне управління та інші владні функції. У вересні 2016 року загальнонаціональні парламентські вибори в Росії передбачали і місця, виділені для оголошеного анексованим Криму – крок, який був широко засуджений міжнародним співтовариством і суперечив українській Конституції.

Російська влада підтримувала контроль над російськими військовими силами та силами безпеки, розгорнутими в Криму. Російські служби безпеки продовжували зміцнювати контроль над Кримом і обмежувати права людини. Окупаційна влада насаджувала й непропорційно широко застосовувала репресивні закони Російської Федерації в Криму – на українській території.

Серед серйозних порушень прав людини були зникнення; катування, включаючи ув'язнення в закладах каральної психіатрії; суворі умови у в'язницях, включаючи вивезення в'язнів до Росії; свавільні арешти й затримання; повна відсутність незалежності судової системи; політичне ув'язнення; втручання в приватне життя; жорсткі обмеження свободи слова і засобів масової інформації, включаючи закриття ЗМІ та насильство до журналістів; обмеження інтернету, включаючи блокування веб-сайтів; грубе й масове придушення свободи зібрань; жорстке обмеження свободи об'єднань, включаючи заборону Меджлісу кримськотатарського народу; жорсткі

обмеження свободи пересування; обмеження участі в політичному процесі; систематична нестримна корупція; і насильство проти етнічних українців та кримських татар.

Насаджена Росією влада практично не вживала заходів для розслідування чи притягнення до відповідальності посадовців або осіб, які порушували права людини, створюючи цим атмосферу безкарності й беззаконня. Окупаційні сили та місцеві сили «самооборони» часто не мали розпізнавальних знаків і безкарно чинили порушення.

Розділ 1. Повага до недоторканності особи, включно з захистом від такого:

а. Свавільне позбавлення життя та інші незаконні або політично вмотивовані вбивства

Російська окупаційна влада не розслідувала належним чином випадки викрадення й убивства кримчан, що трапилися в 2014 та 2015 роках. За даними Міністерства закордонних справ України, 12 мешканців Криму, які зникли під час окупації, пізніше були знайдені мертвими. Окупаційна влада не розслідувала й інші випадки підозрілих смертей та зникнень, іноді списуючи їх на самогубство. Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що часто в таких випадках родини не опротестовували ці висновки, побоюючись помсти.

б. Зникнення

За даними Міністерства закордонних справ України та Меджлісу кримськотатарського народу, станом на 1 жовтня від початку окупації Криму зникло 28 осіб, включаючи 12 знайдених згодом мертвими. Російська окупаційна влада не розслідувала належним чином ці смерті та зникнення. Правозахисні групи повідомляли, що поліція часто відмовлялася реєструвати повідомлення про зникнення, залякувала та погрожувала затриманням тим, хто намагався повідомити про зникнення. Українська влада й правозахисні групи вважали, що російські служби безпеки викрадали людей, які виступали проти російської окупації, щоб посіяти страх серед населення й не допустити інакодумства.

За інформацією правозахисних груп, окупаційна влада не вживала помітних кроків для розслідування зникнення в травні 2016 року в Бахчисараї кримськотатарського активіста Ервіна Ібрагімова; востаннє його бачили, коли люди в поліцейській уніформі заштовхували його до фургона. Станом на кінець року місцезнаходження Ібрагімова було невідоме. У повідомленнях преси зазначалося, що поліція, яка начебто розслідувала цей злочин,

відмовилась надавати родині Ібрагімова будь-яку інформацію про перебіг розслідування. У вересні його батькові повідомили, що розслідування справи Ібрагімова буде об'єднано з двома іншими справами про зникнення, які відбулися в Бахчисараї у квітні 2016 року.

в. Каткування та інші жорстокі, нелюдські або такі, що принижують людську гідність, види поводження чи покарання

Находили повідомлення про те, що російська влада в Криму виявляла жорстоке ставлення до жителів, які виступали проти окупації. Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що російські окупаційні сили застосовували до кримських татар та особливо етнічних українців фізичне насильство. Наприклад, 13 вересня члени російської Федеральної служби безпеки (ФСБ) разом з групою осіб у масках вдерлися в дім сім'ї Рената Параламова в місті Нижньогірську. Вони вилучили портативний комп'ютер, планшет і книжку про іслам, і затримали Параламова. Співробітники силових відомств заперечували, що їм відомо його місцеперебування. Потім наступного вечора Параламов зв'язався з родиною і попросив забрати його з Сімферопольської автобусної станції. Він був побитий, з ознаками катувань. Параламов публічно заявив, що його зв'язали, надягли мішок на голову, били, робили ін'єкції невідомих речовин і піддавали ударам електричного струму. Параламов сказав, що підписав неправдиві показання під впливом тортур.

Окупаційна влада демонструвала тенденцію до позбавлення волі з використанням каральної психіатрії як засобу тиску на затриманих осіб. 25 травня так звана влада віддала наказ про психіатричне освідчення Сулеймана Кадирова, члена Феодосійського регіонального Меджлісу, якого звинуватили в публічному підбурюванні до порушення територіальної цілісності Росії за пост у соціальній мережі, в якому Крим було названо частиною України. Спостерігачі охарактеризували це рішення як каральне і таке, що не має законних підстав. Станом на кінець вересня сімох кримськотатарських підсудних піддали психіатричному освідченню й ізоляції проти їхньої волі без очевидної медичної потреби (дивитись розділ 1.г.).

Спостерігачі за дотриманням прав людини повідомляли, що окупаційна влада також погрожувала людям насильством або ув'язненням, якщо вони не свідчитимуть у суді проти тих, хто, на думку влади, виступав проти окупації.

Умови утримання у в'язницях і слідчих ізоляторах

Фізичні умови: За повідомленнями, умови у в'язницях та слідчих ізоляторах залишалися суворими, вони були переповнені. Колишні затримані в Криму скаржились ММПЛУ на принизливе поводження. Правозахисні групи

повідомляли, що в'язниці переповнені і в них погані умови.

ММПЛУ повідомляла про переведення значної кількості кримських в'язнів до Російської Федерації. Одним з факторів такого переведення була відсутність спеціалізованих пенітенціарних закладів у Криму, що викликало необхідність перевести малолітніх ув'язнених, осіб, засуджених до довічного ув'язнення, та в'язнів, що страждають від серйозних фізичних і психічних хвороб.

Згідно звіту Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ та Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, медична допомога у в'язницях погіршилась після початку окупації.

Як зазначено у звіті ММПЛУ щодо Криму, окупаційна влада чинила тиск на ув'язнених, які відмовлялися приймати громадянство Російської Федерації. Так, одна з ув'язнених, яка відмовилась від громадянства Російської Федерації, поскаржилась на те, що їй відмовляли у побаченнях з родиною і переслідували, регулярно вдавалися до такого цькування як обливання її особистих речей соняшниковою олією. Інших в'язнів, які відмовлялись від громадянства Російської Федерації, поміщали в менші камери або в одиночне ув'язнення.

Незалежний моніторинг: Окупаційна влада не дозволяла незалежним неурядовим спостерігачам і міжнародним організаціям здійснювати моніторинг умов у в'язницях і слідчих ізоляторах. Окупаційна влада дозволила «омбудсмену з прав людини» Людмилі Лубіній відвідувати в'язнів, але активісти-правозахисники розцінювали Лубіну не як незалежного діяча, а як особу, що представляє інтереси окупаційних властей.

17 березня 12 ув'язнених, що відбували покарання в пенітенціарних установах Криму, були перевезені до континентальної України за сприяння українського Уповноваженого з прав людини та її російської колеги.

г. Свавільний арешт або затримання

Роль поліції та органів державної безпеки

Російські урядові органи, включаючи Міністерство внутрішніх справ, ФСБ, Федеральний слідчий комітет та Генеральну прокуратуру, застосовували й забезпечували дотримання російського закону в Криму. Крім того, ФСБ здійснювала діяльність у сферах безпеки, контррозвідки та боротьби з тероризмом, вела боротьбу з організованою злочинністю та корупцією. Під егідою російського Міністерства внутрішніх справ діяли сили «національної поліції».

Окрім порушень, вчинених російськими силами, повідомлялося про продовження діяльності та порушення, скоєні «силами самооборони», які склалися значною мірою з колишніх співробітників Міністерства внутрішніх справ України, начебто пов'язаних з місцевою організованою злочинністю. Ці сили часто діяли безкарно, залякуючи тих, кого вважали опонентами окупації, і брали участь у позасудових затриманнях та свавільній конфіскації майна. Хоча «закон» підпорядковує «сили самооборони» «національній поліції», члени цих сил продовжували скоювати порушення, отримуючи при цьому державне фінансування своєї діяльності, а також інші винагороди, такі як будинки на березі моря та пам'ятні медалі.

За повідомленнями правозахисних груп, існувала цілковита безкарність за порушення прав людини, скоєні російськими окупаційними силами та «силами самооборони» Криму.

Процедури арешту та поводження за затриманими

Дивіться *Звіт про стан дотримання прав людини в Росії* для отримання інформації щодо відповідних російських законів і процедур, які застосовувала та забезпечувала їх виконання російська влада в окупованому Криму.

Свавільний арешт: Свавільні арешти і надалі застосовувались як засіб насадження страху, придушення опозиції та покарання тих, хто опирається окупації. За даними ММПЛУ, в багатьох випадках жертвам ані висували звинувачення, ані притягали до судової відповідальності, а просто утримували в неволі, використовуючи це як форму позасудового покарання чи переслідування. Утримання за таких обставин зазвичай тривало від кількох годин до кількох днів. Багато жертв були журналістами, власниками землі чи бізнесу та особами, арештованими під час поліцейських рейдів на ринки, мечеті, кафе, ресторани або місця розваг. ММПЛУ зауважила, що переважною більшістю затриманих під час поліцейських рейдів були представники кримськотатарської спільноти. Зазвичай затриманих доправляли до поліцейської дільниці, фотографували, брали відбитки пальців і примушували дати зразки ДНК, перш ніж відпустити. За підрахунками ММПЛУ, від початку окупації відбулося принаймні 150 таких рейдів станом на вересень.

Одним з прикладів такої практики є арешт активіста Марлена Мустафи, якого представники керованого ФСБ «Центру боротьби з екстремізмом» арештували 22 лютого біля його будинку. Поки він перебував під вартою, працівники окупаційних силових відомств провели обшук в його домі. Влада затримала 10 осіб, які зібралися біля його будинку, щоб зняти обшук, і засудили їх до п'яти днів адміністративного затримання за «участь

в несанкціонованому масовому заході». Марлена Мустафу було засуджено до 11 днів адміністративного затримання за копіювання на своїй сторінці в соціальній мережі «екстремістських» відеосюжетів у 2014 році.

е. Відмова в забезпеченні справедливого публічного судового процесу

Під російським окупаційним режимом «судова влада» не була ані незалежною, ані неупередженою. Судді, обвинувачі та адвокати – всі діяли за політичними вказівками від окупаційної влади. Результати судових процесів виглядали заздалегідь визначеними через втручання влади.

Процедури судового розгляду

Дивіться *Звіт про стан дотримання прав людини в Росії* для отримання інформації щодо відповідних російських законів і процедур, які застосовувала та забезпечувала їх виконання російська влада в окупованому Криму.

Окупаційна влада втручалась у можливість доступу підсудного до послуг адвоката. 25 січня співробітники ФСБ затримали в Сімферополі адвоката Ніколая Полозова невдовзі після його повернення з засідання Парламентської асамблеї Ради Європи, де він виступав з доповіддю про політичні переслідування в Криму. Співробітники ФСБ затримали його для допиту в кримінальній справі проти Ільмі Умерова і потім змінили його статус на свідка у справі. Це завадило йому представляти Умерова в суді. Згодом Полозов був звільнений.

Політичні в'язні та затримані

За оцінками захисників прав людини, в окупованому Криму було понад 50 політичних в'язнів. Обвинуваченні в екстремізмі, тероризмі або посяганні на територіальну цілісність особливо часто застосовувались до противників окупації, таких як кримські татари, незалежні журналісти та особи, що висловлювали незгоду в соціальних мережах.

Російська окупаційна влада також переводила кримські справи до судової системи Росії, а для деяких затриманих змінювала місце проведення судового процесу. Правозахисні групи ідентифікували кілька десятків кримчан, які були політичними в'язнями і яких утримували або в Криму, або в Росії. Серед них Теймур Абдуллаєв, Узеїр Абдуллаєв, Рустем Абільтаров, Тальят Абдурахманов, Зеврі Абсеїтов, Рефат Алімов, Муслім Алієв, Мурат Алієв, Ернес Аметов, Алі Асанов, Сулейман Асанов, Володимир Балух, Енвер Бекіров, Мемет Белялов, Олексій Бессарабов, Олексій Чірній, Мустафа Дегерменджі, Арсен Джепаров, Еміль Джемаденов, Володимир Дудка, Тимур Ібрагімов, Рустем Ісмаїлов, Сулейман Кадіров, Олександр Кольченко, Андрій

Коломієць, Олександр Костенко, Арсен Кубедінов, Емір-Усейн Куку, Геннадій Лимешко, Сергій Литвинов, Енвер Мамутов, Еміль Мінасов, Сейран Мустафаєв, Ремзі Меметов, Євген Панов, Нурі Прімов, Володимир Присич, Айден Саледінов, Сейран Салієв, Ферат Сайфуллаєв, Микола Семена, Вадим Сірук, Олег Сенцов, Гліб Шаблій, Дмитро Штибліков, Микола Шиптур, Олексій Стогній, Редван Сулейманов, Ренат Сулейманов, Рустем Ваїтов, Валентин Вигівський, Андрій Захтей, Руслан Зейтуллаєв і Сервер Зекер'яєв.

4 серпня окупаційний суд в Криму засудив українського активіста Володимира Балуха до трьох років і семи місяців ув'язнення і наклав штраф у розмірі 10000 рублів (174 долари США). 2 жовтня вирок було скасовано і справу повернено до суду першої інстанції. 1 грудня Балуха перевели на домашній арешт, поки тривав процес розгляду його апеляцій. ФСБ затримала Балуха в грудні 2016 року й заявила, що знайшла на горищі його будинку боєприпаси та вибухівку. Захисники прав людини стверджували, що ці речі йому підклали у відповідь на його проукраїнські погляди, які він демонстрував, вивісивши табличку і український прапор у дворі свого будинку.

11 вересня окупаційний суд в Сімферополі засудив Ахтема Чийгоза, заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу, до восьми років позбавлення волі. Російська влада арештувала Чийгоза в 2015 році і звинуватила його в «розпалюванні масових заворушень» під час протестів, які він організував у кримському парламенті в 2014 році і які були зірвані проросійськими активістами, що призвело до сутичок між групами. Згодом окупаційна влада переслідувала осіб, які начебто брали участь у цьому протесті, хоча на той час Росія ще не контролювала Крим. Правозахисні групи повідомляли, що влада переглядала відео цього інциденту і вибірково висувала звинувачення проти провідних кримських татар та українців, які згодом виступали проти окупації, зокрема членів Меджлісу кримськотатарського народу. На відео видно, як Чийгоз та інші кримськотатарські лідери намагаються ослабити напруження, сподіваючись уникнути сутичок з противниками протесту. Окупаційна влада відмовилась розслідувати акти насильства, вчинені проросійськими «протестувальниками», які, на думку незалежних спостерігачів, імовірно працювали на російські служби безпеки.

27 вересня окупаційний суд Сімферополя засудив Ільмі Умерова, заступника голови Меджлісу кримськотатарського народу, до двох років позбавлення волі, що було більш суворим покаранням, ніж три роки умовного ув'язнення, які вимагало обвинувачення. Його засудили за звинуваченням у «сепаратизмі» на підставі телевізійного інтерв'ю в 2016 році, в якому він сказав, що Крим залишається частиною України.

І Чийгоза, і Умерова звільнили 25 жовтня внаслідок переговорів, проведених урядом Туреччини. Подобиці їхнього звільнення не були відомі широкому загалові.

е. Свавільне або незаконне втручання у приватне та сімейне життя, порушення недоторканності житла чи таємниці листування

Дивіться *Звіт про стан дотримання прав людини в Росії* для отримання інформації щодо відповідних російських законів і процедур, які застосовувала та забезпечувала їх виконання російська влада в окупованому Криму.

Окупаційна влада та інші займались електронним стеженням, входили в помешкання та інші приміщення без ордеру, переслідували родичів і сусідів осіб, яких вважала опозиційними діячами.

Російська окупаційна влада регулярно проводила рейди по домівках з метою залякування місцевого населення, особливо кримських татар та етнічних українців, під приводом нібито пошуку зброї, наркотиків чи «екстремістської літератури».

Правозахисні групи повідомляли, що російська влада має широкі повноваження підслуховувати телефонні розмови й читати електронне листування, і створила мережу інформаторів, які мають повідомляти про підозрілу діяльність. За інформацією членів Меджлісу, російська влада запрошувала сотні кримських татар на «співбесіди», під час яких представники влади відтворювали телефонні розмови людини, з якою велася співбесіда, і вголос читали їхні електронні повідомлення. Як повідомлялося, влада спонукала працівників бюджетної сфери доносити на своїх колег, які, можливо, виступають проти окупації. За даними правозахисних груп, підслуховування та відвідини персоналу сил безпеки створювали атмосферу, в якій люди боялись висловлювати будь-які думки, що суперечать окупаційній владі, навіть наодинці з кимось.

Розділ 2. Дотримання громадянських свобод, у тому числі таких:

а. Свобода слова, у тому числі для преси

Окупаційна влада значно обмежувала свободу слова, а тих, хто висловлював незгоду, в тому числі пресу, піддавала гонінням та судовому переслідуванню. Вона відмовляла в реєстрації незалежних друкованих та аудіовізуальних засобів масової інформації, змушуючи їх припиняти свою діяльність. Широко застосовувались погрози й переслідування, спрямовані проти міжнародних та українських журналістів.

Свобода слова та самовираження: Громадяни не могли публічно критикувати російську окупацію без страху репресій. Правозахисні групи повідомляли, що ФСБ вдавалася до широкомасштабного стеження за соціальними мережами, телефонами та засобами електронної комунікації і часто викликала на «розмову» громадян за висловлення чи розміщення постів, спрямованих проти російської окупації.

Наприклад, 13 квітня патрульний підрозділ сил спецпризначення обшукав будинки Сейдамета Мустафаєва та Різи Муждабаєва, які начебто розміщували заборонені символи ісламської групи Хізб-ут-Тахрір на своїх сторінках у соціальній мережі. Мустафаєва арештували й утримували 12 днів, а Муждабаєв провів під вартою три дні. Після обшуку окупаційна влада затримала шістьох кримських татар, які були свідками обшуку.

23 травня члена місцевого меджлісу викликали до поліцейського відділку в селі Советське за згадування в дописі у соціальній мережі Меджлісу кримськотатарського народу без зазначення, що він заборонений на території Криму. 1 червня окупаційний суд визнав його винним в адміністративному порушенні й наклав штраф у розмірі 2000 російських рублів (35 доларів США).

Свобода преси і засобів масової інформації: Незалежні друковані та аудіовізуальні засоби масової інформації не могли вести вільну діяльність. Окупаційна влада відмовилася реєструвати більшість незалежних ЗМІ, примусивши їх до закриття в 2015 році.

22 вересня український журналіст Микола Семена, якого в 2016 році звинуватили в «підриванні російської територіальної цілісності через засоби масової інформації», отримав умовний термін покарання 2,5 роки з заборобою займатися журналістською діяльністю. Семена, позаштатний автор інформаційного веб-сайту *Крим.Реаліі*, писав статті під псевдонімом, критикуючи існуючу в Криму де факто владу і російську окупацію. Окупаційна влада двічі затримувала Семену в 2015 році, і, на думку правозахисних груп, російські сили безпеки зламали його комп'ютер, аби довести, що він писав критичні матеріали про окупацію. У квітні 2016 року влада помістила хворого Семену під домашній арешт.

Насильство та переслідування: Мали місце численні випадки переслідування російськими службами безпеки або поліцією незалежних засобів масової інформації та затримання журналістів у зв'язку з їхньою професійною діяльністю.

16 лютого співробітники поліції в Сімферополі затримали знімальну групу

українського телеканалу СТБ – Альону Лунькову, Андрія Шуріна, Сергія Сивка і Віталія Кікотя, а також журналістку Громадського радіо Ірину Ромалійську в той час, як вони брали інтерв'ю в перехожих. Співробітники правоохоронних органів понад годину вивчали їхню документацію, але жодної особи не взяли під варту, дізнавшись, що був викликаний адвокат. За повідомлення журналістів, потім за ними стежили від Керчі до Ялти.

Цензура або обмеження змісту: Після окупації Криму Росією журналісти масово вдавалися до самоцензури, щоб мати змогу продовжувати репортажі та виходити в ефір. Російська окупаційна влада заборонила випуск в ефір більшості програм українською та кримськотатарською мовами і замінила їх російськими програмами. Правозахисні групи повідомляли, що російська влада заборонила кримським радіостанціям транслювати пісні у виконанні українських співаків, наприклад, Руслани і Джамали. Цензура незалежних інтернет-сайтів набула це більшого поширення.

Свобода інтернету

Російська окупаційна влада обмежувала свободу висловлювання в інтернеті, застосовуючи в Криму репресивні закони Російської Федерації (дивитись розділ 2.а. *Звіту про стан дотримання прав людини у Росії*). Служби безпеки постійно стежили й контролювали діяльність в інтернеті з метою придушення опозиційних думок. За повідомленнями ЗМІ, окупаційні органи влади допитували мешканців Криму за висловлення проукраїнських думок у Facebook або в блогах.

12 січня працівники ФСБ провели обшук у квартирі сімейної пари Наталії Харченко та Андрія Виноградова в Сімферополі. В ордері на обшук було вказано, що він виданий у зв'язку з досудовим кримінальним розслідуванням начебто екстремістських дописів, розміщених у соцмережі ВКонтакте. В дописі був фотознімок Харченко з українським прапором в руках і було сказано, що Росія – це зло і з нею потрібно боротись.

Протягом року російська влада блокувала інтернет-сайти, які вважала «екстремістськими» і які насправді подавали виважені репортажі про ситуацію в Криму. Російська влада заблокувала понад 60 веб-сайтів як «екстремістські» через те, що на них стверджувалося, що Крим залишається частиною України.

Свобода наукової діяльності та культурне життя

Російська влада в Криму провадила широку кампанію з придушення кримськотатарської та української мов. Хоча кримськотатарська і українська є офіційними мовами в окупованому Криму, влада продовжувала скорочувати

викладання їх у школі, і заняття цими мовами пропонувалися тільки як факультатив після уроків. За повідомленнями Меджлісу, влада продовжувала примушувати кримських татар користуватись кириличним алфавітом замість латинського.

За повідомленнями в пресі, 27 лютого агенти ФСБ піддали біолога Гурія Корнільєва принизливим допитам за його незгоду з російською окупацією. У 2016 році Корнільєва звільнили з посади в Нікитському ботанічному саду в Ялті після того, як він відмовився прийняти російське громадянство і заявив про свою позицію в науковому співтоваристві.

б. Свобода мирних зібрань та об'єднань

Свобода зібрань

Організації, які представляли меншини, повідомляли про грубі та широко розповсюджені переслідування й залякування з боку російської окупаційної влади з метою придушення можливості проводити мирні зібрання. Серед порушень були свавільні обшуки, допити, погрози депортацією та необґрунтовані звинувачення у зберіганні «екстремістської» літератури.

Одна з «резолуцій» обмежує кількість місць у Криму, де можна проводити масові заходи, 366 пунктами, переліченими в списку. ММПЛУ зауважила, що ця «резолуція» ще більше звузила свободу зібрань до «спеціально відведених місць», кількість яких усе зменшується, - недоцільний крок, що виглядав як «призначений для переконування не використовувати права на свободу зібрань».

Особи, які висловлювали свою позицію відкрито, розуміли, що наражають на небезпеку себе і свої родини. 18 травня дорожня поліція чотири рази зупиняла кримського татарина Османа Ізмайлова за траурну стрічку на кримськотатарському прапорі ; серед причин, з яких його зупиняли, були такі: «заборонено технічним регламентом», «машина не передбачена для перевезення прапорів», "прапор відволікає водіїв». Ізмайлову сказали, що він порушив закон про мирні зібрання, хоча він тільки пересувався особистим автомобілем.

8 серпня в Сімферополі 76-річний кримський татарин Сервер Караметов був затриманий і засуджений до 10 днів адміністративного арешту. Караметова арештували під час демонстрації біля будівлі верховного суду на підтримку голови Меджлісу кримськотатарського народу Ахтема Чийгоза, якого судили й винесли вирок за звинуваченнями в організації незаконної демонстрації в 2014 році. Під час його затримання окупаційна влада вдавалася до непропорційної сили, включаючи утримування його в поліцейському

автомобілі протягом п'яти годин без доступу до туалету, їжі, води чи медичної допомоги. Під час судового процесу було порушено низку процесуальних гарантій, включаючи доступ до послуг представника захисту, перекладача, незалежне вивчення речових доказів.

Повідомлялося про застосування окупаційною владою методів примусу для забезпечення участі в «проурядових» мітингах.

Находили повідомлення про те, що окупаційна влада звинувачувала й штрафувала людей за начебто порушення правил щодо відкритих зібрань у відповідь на те, що люди збиралися для спостереження за обшуками будинків силами безпеки.

Свобода об'єднань

Окупаційна влада широко застосовувала обмеження свободи об'єднань для осіб, які виступали проти окупації. Наприклад, у травні розташований у Сімферополі Український культурний центр змушений був закритися через постійний тиск на його керівництво. З 2014 року члени центру перебували під постійним наглядом. Їхні громадські заходи, включаючи відзначення пам'яті українських літературних, політичних або історичних постатей, часто зривались або заборонялись.

Після заборони в 2016 році Меджлісу кримськотатарського народу як «екстремістської організації» окупаційна влада заборонила зібрання членів Меджлісу і переслідувала людей за обговорення Меджлісу в соціальних мережах (дивитись розділ б).

в. Свобода віросповідання

Дивіться *Доповідь про стан релігійних свобод* Державного Департаменту на ресурсі www.state.gov/religiousfreedomreport/.

г. Свобода пересування

Російська окупаційна влада не поважала права, пов'язані зі свободою пересування та подорожування.

Пересування всередині країни: Надходили повідомлення про те, що окупаційна влада вибірково затримувала, а іноді й застосовувала жорстоке поводження до осіб, які намагалися в'їхати до Криму або виїхати з нього. За інформацією правозахисних груп, російська влада регулярно затримувала дорослих осіб чоловічої статі на адміністративному кордоні, де їх додатково розпитували, погрожували забрати паспорти й документи, забирали телефони

й карти пам'яті та розпитували їх годинами.

Окупаційна влада заборонила в'їзд у Крим Мустафі Джемілеву і Рефату Чубарову, депутатам Верховної Ради і колишньому й діючому головам Меджлісу кримськотатарського народу, відповідно, а також кримськотатарському активісту Сінаверу Кадирову й Ісмету Юкселю, генеральному директору агентства Кримські новини, під приводом того, що вони розпалюватимуть радикалізм.

Громадянство: Російська окупаційна влада вимагала, щоб усі жителі Криму були громадянами Росії. До тих, хто відмовлявся від російського громадянства, може бути застосовано свавільне вигнання. Численні громадяни України були депортовані з Криму за порушення імміграційних правил Російської Федерації. За повідомленням ММПЛУ, в одному випадку, 20 січня, кримчанин за походженням, голова однієї з НУО в Євпаторії, яка надавала безкоштовну юридичну допомогу, був засуджений за нелегальне перебування в Криму, оскільки він не мав російського паспорта. Після цього його було депортовано.

Мешканців Криму, які вирішили не приймати російського громадянства, вважали іноземцями. В деяких випадках вони не могли отримати дозвіл на проживання. Проте особи, які мали дозвіл на проживання без російського громадянства, були позбавлені основних прав і не могли володіти землею сільськогосподарського призначення, голосувати або балотуватись на виборні посади, зареєструвати релігійну общину чи перереєструвати приватний автомобіль. Серед інших обмежень влада позбавляла тих, хто відмовлявся від російського громадянства, можливості відкривати банківські рахунки й купувати страхування.

Як повідомляли ЗМІ, російська влада переслідувала в суді приватних роботодавців, які продовжували наймати українців.

У деяких випадках влада примушувала мешканців Криму відмовитись від українських паспортів, тим самим ускладнюючи їм зарубіжні поїздки, оскільки багато країн не визнають паспорти, видані російською окупаційною владою.

Внутрішньо переміщені особи (ВПО)

За даними Міністерства соціальної політики, на материковій частині країни зареєстровано близько 27600 ВПО з числа мешканців Криму. На думку Меджлісу й місцевих НУО, таких як КримSOS, фактична їх кількість може досягати аж 100000, оскільки більшість ВПО залишались незареєстрованими. Багато людей виїхали через побоювання, що окупаційна влада буде цілеспрямовано переслідувати їх через їхню політичну активність або

журналістську діяльність. Мусульмани, греко-католики та євангельські християни, які покинули Крим, розповідали, що боялися дискримінації через свої релігійні переконання.

Кримські татари, які склали більшість серед ВПО, повідомляли про своє занепокоєння тиском на їхню громаду, включно зі збільшенням кількості свавільних обшуків будинків, стеженням та дискримінацією. Крім того, Крим полишили численні спеціалісти, оскільки російська окупаційна влада вимагала, щоб вони отримали російські ліцензії на здійснення професійної діяльності й прийняли російські процедури у своїй роботі.

Розділ 3. Свобода брати участь у політичному процесі

Останні вибори: Російська окупаційна влада не давала можливості жителям голосувати в українських загальнонаціональних та місцевих виборах від початку окупації Криму в 2014 році.

У вересні 2016 року під час загальнонаціональних парламентських виборів у Росії були передбачені місця для окупованого Криму – крок, що був широко засуджений міжнародним співтовариством. Кримська правозахисна група зафіксувала випадки примушування окупаційною владою мешканців до голосування у виборах, у тому числі за допомогою погроз звільнення з роботи та зменшення заробітної плати.

Розділ 4. Корупція і відсутність прозорості в органах державної влади

Корупція: Протягом року надходили численні повідомлення про системну повальну корупцію серед кримських «посадовців», у тому числі повідомлення про розкрадання російських державних коштів, виділених на підтримку окупації.

Розкриття фінансової інформації: Не було жодних відомих вимог до російської окупаційної влади чи її агентів надавати, перевіряти чи публікувати будь-які звіти про доходи або заяви про розкриття даних про наявні активи чи доходи, як не було і механізму надання вільного доступу громадськості до інформації про діяльність влади.

Розділ 5. Ставлення влади до розслідування міжнародними неурядовими організаціями заяв щодо порушень прав людини

Більшість незалежних правозахисних організацій припинили свою діяльність у Криму після російської окупації. Окупаційна влада відмовилася співпрацювати з незалежними правозахисними НУО й ігнорувала їхню позицію, а також переслідувала спостерігачів за дотриманням прав людини й

погрожувала їм штрафами та ув'язненням.

Росія продовжувала відмовляти в доступі на півострів міжнародним спостерігачам за дотриманням прав людини з ОБСЄ та Організації Об'єднаних Націй.

Розділ 6. Дискримінація, соціальні утиски і торгівля людьми

Діти

Реєстрація народження: За українськими законами і законами, насадженими російською окупаційною владою, громадянство визначається місцем народження або батьківством. Російська окупація і так звана анексія Криму ускладнили питання громадянства для дітей, народжених після лютого 2014 року, оскільки батькам було складно зареєструвати громадянство дитини в українських органах влади. Для реєстрації в Україні необхідна довідка з лікарні, яка не повертається після видачі свідоцтва про народження. За окупаційного режиму батьки новонародженого могли отримати тільки російське свідоцтво про народження і не мали можливості отримати довідку з лікарні. У 2016 році українська влада запровадила процес, за допомогою якого народження в Криму могло бути визнаним на підставі документів, виданих окупаційною владою.

Діти, що перебувають під опікою державних установ: Надходили повідомлення про те, що російська влада продовжувала дозволяти викрадення сиріт з Криму і перевезення їх через кордон у Росію на всиновлення. Українська влада не мала даних про місцезнаходження цих дітей.

Антисемітизм

За даними єврейських груп, у Криму проживало приблизно 10000-15000 євреїв, переважно у Сімферополі. Повідомлень про антисемітські дії не надходило.

Національні/расові/етнічні меншини

Від початку російської окупації влада виділяла кримських татар та українців як мішень для дискримінації, жорстокого ставлення, позбавлення громадянських, релігійних та економічних прав і насильства, у тому числі вбивств і викрадень (дивитись розділи 1.а.-1.г., 1.е., 2.а., 2.б. і 2.г.).

Надходили повідомлення про те, що державні чиновники відкрито підтримували дискримінацію й насильство проти кримських татар. Окупаційна влада переслідувала кримських татар за те, що вони прилюдно розмовляли

рідною мовою, і заборонила її використання на робочому місці. Надходили повідомлення про те, що вчителі забороняли школярам розмовляти одне з одним кримськотатарською мовою. Кримським татарам було заборонено святкувати національні свята й вшановувати жертв попередніх переслідувань. Меджліс повідомляв, що кримськотатарські общини не звертались по дозвіл на зібрання, оскільки припускали, що окупаційна влада заборонить їх. Шкільні адміністрації отримали вказівку доповідати окупаційній владі про кількість та імена студентів, відсутніх на заняттях 18 травня, в день пам'яті про депортацію кримськотатарського народу з півострова в 1944 році.

Також окупаційна влада обмежила використання кримськотатарських символів і прапорів. 16 вересня, наприклад, поліція заборонила кримськотатарській молоді провести футбольний матч і примусила їх прибрати кримськотатарський прапор. Матч, який вже розпочався, був примусово зупинений, і трьох кримських татар піддали допиту. Окупаційна влада заявила, що дозвіл на матч не був отриманий, а отже він був незаконний.

Окупаційна влада наклала обмеження на Духовне управління мусульман Криму, тісно пов'язане з кримськими татарами. За інформацією правозахисних груп, російські служби безпеки постійно контролювали молитви в мечетях для виявлення будь-яких згадувань того, що Крим залишається частиною України. Також російські сили безпеки контролювали мечеті для виявлення будь-яких антиросійських настроїв або для вербування поліцейських інформаторів.

19 квітня, у відповідь на прохання України від 17 січня про тимчасові заходи у зв'язку з «застосуванням Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації», Міжнародний суд ООН постановив, що «Російська Федерація повинна утриматись від вжиття чи підтримання обмежень відносно можливості кримських татар зберегти власні представницькі інституції, включаючи Меджліс».

Російська окупаційна влада чинила нападки і на етнічних українців. До кінця 2014 року українська як мова навчання була скасована на рівні вищої освіти. За даними Кримської правозахисної групи, від початку окупації кількість школярів, що навчалися українською мовою, зменшилась у 36 разів. 19 квітня Міжнародний суд ООН за позовом України постановив вжити тимчасові заходи проти Російської Федерації, прийшовши до одностайного висновку про те, що Російська Федерація повинна «забезпечити можливість навчання українською мовою».

Окупаційна влада не дозволила зареєструвати за російським законом церкви, пов'язані з етнічними українцями, зокрема Українську Православну Церкву Київського Патріархату (УПЦ-КП) та Українську Греко-Католицьку Церкву. Окупаційна влада переслідувала й залякувала членів цих церков і використовувала судові процедури, щоб змусити, зокрема, УПЦ-КП покинути приміщення, які вона орендувала роками. 31 серпня російські співробітники силових структур вдерлися до собору УПЦ-КП святих Рівноапостольних князів Володимира і Ольги в Сімферополі у зв'язку з суперечкою щодо договору оренди. За словами Климента, Архієпископа Сімферопольського і Кримського, служби безпеки розграбували й попсували майно кафедрального собору УПЦ-КП, зірвали двері вівтаря й конфіскували ікони. Під час рейду архієпископ Климент отримав незначні травми. Окупаційна влада опечатала і закрила доступ до першого поверху, незважаючи на те, що згідно постанови суду, судові виконавці повинні були опечатати тільки 134 квадратні ярди (112 квадратних метрів) будівлі. Офіційні представники церкви повідомляли про регулярне і систематичне стеження за церквами і парафіянами УПЦ-КП.

Російська окупаційна влада цілеспрямовано здійснювала експропріацію та захоплення компаній і майна, що належали етнічним українцям і кримським татарам. Зокрема, вона заборонила кримським татарам, пов'язаним з Меджлісом, реєструвати свій бізнес або майно.

Акти насильства, дискримінація та інші прояви жорстокого ставлення на ґрунті сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності

Правозахисні групи та місцеві активісти, що займалися правами геїв, повідомляли, що значна частина ЛГБТІ-спільноти покинула Крим з початком російської окупації. Ті, хто залишився, живуть у страху словесних і фізичних нападів через свою сексуальну орієнтацію.

Російська окупаційна влада заборонила всім групам ЛГБТІ проводити будь-які масові заходи в Криму. Особи ЛГБТІ стикалися з дедалі більшими обмеженнями права на мирні зібрання, оскільки окупаційна влада стежила за виконанням російського закону, який криміналізує так звану пропаганду нетрадиційних сексуальних стосунків неповнолітнім (дивитися розділ 6 *Звіту про дотримання прав людини в Росії*).

Розділ 7. Права найманих працівників

Російська окупаційна влада оголосила, що з початку 2016 року закони України про працю більше не діятимуть і що будуть застосовуватись тільки закони Російської Федерації.

Російська окупаційна влада насаджувала трудові закони й норми Російської

Федерації щодо працівників у Криму, обмежувала права працівників і створювала перепони реалізації свободи об'єднань, веденню колективних переговорів та можливості проводити страйки. Проросійська влада погрожувала націоналізувати майно, що належало українським профспілкам у Криму. Українці, які не прийняли російське громадянство, зазнавали дискримінації у сфері зайнятості у всіх секторах економіки. Лише власники російських національних посвідчень особи могли продовжувати працювати на «державних» та муніципальних посадах. На думку активістів у сфері захисту прав трудящих, профспілки в Криму потерпали від загроз, щоб змусити їх без запитань приймати «урядову» політику, і стикалися зі значними обмеженнями можливості захищати інтереси своїх членів.

Офіційних даних не було, але за оцінками експертів, рівень залучення до тіньової господарської діяльності в Криму зростає.